Journal of Safe City

Online ISSN: 2676-556X

Journal Homepage: www.ispdrc.ir

Research Paper

Development of Residential In-between Spaces in Aleppo City From the Late Ottoman Era Till 2010

Zena Asswad [a], Maryam Farhady [b*], Zoheir Mottaki [c]

[a]. *Department of Architecture , Faculty of Architecture and Urban Planning , Shahid Beheshti University, Tehran, Iran*

[b]*. *Department of Architecture , Faculty of Architecture and Urban Planning , Shahid Beheshti University, Tehran, Iran*

[c]. *Department of Disaster and Reconstruction, Faculty of Architecture and Urban Planning, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran*

https://doi.org/10.22034/ispdrc.2024.2039267.1127

ARTICLE INFO

Keywords:
In-Between Spaces
Housing Development
Aleppo
Home-Patch
Housing

Received:
21 August 2024
Received in revised form:
13 October 2024
Accepted:
24 November 2024
Pp16 -40

ABSTRACT

Residential In-between spaces, in addition to providing a connection between outside and inside, light, and natural ventilation, offer an opportunity to connect people with nature and neighbors. They are ambiguous in nature and belong to neither inside nor outside a housing unit, having this possibility of regulating the relationship between inside and outside. They create boundaries between housing units that shape the spatial configuration of home-patches and neighborhood. Considering the relevance of these two items in social and environmentally sustainable design, the in-between space is an important place to meet different human needs. Therefore, examining and understanding the current situation of the in-between space is the basis for a more conscious dsign approach compatible with people's lifestyles. This paper aims to understand in-between spaces' different typologies within the home-patch scale in the city of Aleppo throughout its history from the traditional housing to the latest official residential urban development before the war. The city's informal housing is excluded from this study. This research tries to answer these questions:

-What are the in-between spaces in a home-patch and how are they distinguished?

-What categories of housing are there in the historical course of housing developments in Aleppo city?

-What types of in-between spaces can be identified in the official housing category of Aleppo city?

-What are their physical differences? And what environmental qualities have they led to?

Corresponding author (Email: **m_farhady@sbu.ac.ir**)

The research methodology consisted of three stages, first: developing a theoretical framework about physical characteristics and environmental qualities of in-between spaces in home-patches, second: dividing Aleppo housing development into different periods and selecting samples of home-patches from these periods, third: field-study. comparison, analyzing findings and drawing conclusions. Since the study of the city as a whole is beyond the scope of the present paper, an attempt has been made to present the typology of in-between spaces and their distinguishing characteristics by studying the historical developments of the residential neighborhoods of Aleppo and selecting neighborhoods and home-patches for a more detailed investigation. The first stage of the research has classified in-between spaces into transitional spaces and connecting spaces that include housing unit entrances, building entrances, staircases, ground floor yards, balconies, roofs, green spaces, and pavements. According to the literature these spaces were to be analyzed based on a) physical characteristics such as location and surrounding spaces and enclosure; and b) environmental qualities such as physical accessibility, visual permeability, adaptability, livability, comfort and sense of safety. In the second stage, using a descriptive-analytical research strategy, five housing periods are examined: traditional housing - housing during the French occupation period (1920-1946) - housing after independence and until the beginning of the socialist economy (1963-1946) - Housing in the stage of socialist economy (1963-2004) - Housing in the stage of social economy (2004-2010). the neighborhoods were identified by examining historical and library sources, and aerial photographs, and then by conducting a field study to identify in-between spaces. A home-patch has been selected for a detailed study and the main types of in-between spaces in Aleppo city have been identified and presented in the table.

The results indicate the presence of four typologies for each of the housing unit entrances, the building entrances, ground floor yards, and balconies; and three typologies for each of the staircases, green spaces, and pavements. One of the most obvious results is the transformation of transitional spaces such as the staircase and the pavements in their physical characteristics and environmental qualities. The staircases transformed from a private space with private physical access and visual permeability to a semi-public space with inappropriate environmental qualities that lessened their livability and sense of safety. In contrast, transitional spaces outside the residential building such as pavements have larger dimensions and a better sense of safety. In the same manner, connecting spaces inside the residential buildings such as balconies, entrances, and yards have been given smaller dimensions and inappropriate visual permeability for private activities, also reducing the sense of safety in them. However, the green spaces on the sidewalk and the home-patch park are designed to provide climatic comfort and a sense of safety through their visual permeability from all balconies.

Therefore, one of the most obvious results is the transformation of transition spaces from completely private to semi-public and from semi-private to public ones, increasing their number, and the change of connecting spaces despite their private ownership into semi-private and semi-public spaces through their visual permeability. With this transformation, the livability of spaces such as the staircase, ground floor yard and green spaces decreased. Also, reducing the dimensions of semi-private transition and connection spaces has led to not paying attention to important social dimensions and not responding to environmental issues.

Aleppo, like other Syrian cities, went through many changes in its residential fabric, especially after the French colonial period. In-between spaces have undergone significant transformation changing the nature of the relationship between people and their houses. The typologies presented in this paper identify and classify the existing situations of in-between spaces in Aleppo before the war and the changes in their environmental qualities, opening the door for future studies to evaluate and revise the design of these spaces in accordance with Aleppo's culture and their adaptation to their lifestyle.

مجلـــه شهـــر ایمـــن

شاپا الکترونیکی: 2676-556X

Journal Homepage: www.ispdrc.ir

مقاله پژوهشی

سیر تحول فضاهای میانی در مسکن شهر حلب از اواخر دوران عثمانی تا سال ۲۰۱۰

زینا اسود– معماری، دانشکده معماری و شهر سازی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

مریم فرهادی*–گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

زهیر متکی –گروه سوانح و بازسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

https://doi.org/10.22034/ispdrc.2024.2039267.1127

واژگان کلیدی

فضاهای میانی

سیر تحول مسکن

حلب

واحد همسایگی

مسکن

چکیده

فضاهای میانی در مسکن، علاوه بر ایجاد ارتباط میان درون و بیرون، تأمین نور و تهویه طبیعی، فرصتی را ایجاد می‌کنند تا ساکنان با طبیعت و همسایگان خود ارتباط برقرار کنند. آن‌ها مرزهایی بین واحدهای مسکونی ایجاد می‌کنند که پیکره‌بندی واحدهای همسایگی و محله‌ها را شکل می‌دهد. فضاهای میانی ماهیتی مبهم دارند و نه به داخل و نه خارج به‌طور کامل تعلق ندارند. بنابراین، می‌توانند تنظیم کننده روابط بین بیرون و درون باشند. این مقاله درصدد شناسایی گونه‌های فضای میانی و سیر تحول آن در شهر حلب از مسکن سنتی تا آخرین توسعه رسمی مسکنِ پساجنگ است. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی است و شامل این مراحل می‌شود: تدوین چارچوب نظری برای تعریف و بررسی فضاهای میانی در مسکن شهر حلب؛ انتخاب نمونه‌هایی از واحدهای همسایگی در شهر حلب از دوره‌های تاریخی مختلف؛ شناسایی فضاهای میانی و تحلیل و طبقه‌بندی آن‌ها بر اساس ویژگی‌های کالبدی،کیفیت‌های محیطی و مالکیت. به‌این‌ترتیب، پنج دوره‌ی تاریخی بررسی‌شده و هشت دسته مسکن بر اساس انواع فضاهای میانی معرفی‌شده است. گونه‌های فضاهای میانی بر اساس مقایسه ویژگی‌های کالبدی شامل شکل، موقعیت، محصوریت و کیفیت‌های محیطی شامل دسترسی فیزیکی، نفوذپذیری بصری، امنیت و آسایش اقلیمی و همچنین مالکیت طبقه‌بندی‌شده‌اند. یافته‌ها حاکی از وجود دو گونه فضای میانی در نقش گذر و چهار فضای میانی در نقش اتصال است. یکی از بارزترین نتایج، تبدیل فضاهای گذر از کاملاً خصوصی به نیمه عمومی و از نیمه‌خصوصی به عمومی و افزایش تعداد آن‌ها و تبدیل فضاهای اتصال از طریق نفوذپذیری بصری به فضاهای نیمه‌خصوصی و نیمه عمومی علی‌رغم مالکیت خصوصی آن است. همچنین، در طول زمان مساحت برخی فضاها مانند راه‌پله و حیاط و متعاقبا سرزندگی آن‌ها نیز کاهش‌یافته است.

تاریخ دریافت:
۱۴۰۳/۰۵/۳۱

تاریخ بازنگری:
۱۴۰۳/۰۷/۲۲

تاریخ پذیرش:
۱۴۰۳/۰۹/۰۴

صص. ۱۶-۴۰

نویسنده مسئول Email: m_farhady@sbu.ac.ir

مقدمه

«در میان بودن[۱]» در مطالعات معماری و سایر حوزه‌های دانش مفهومی است که میان دو عنصر دیگر حادث می‌شود و به دوگانگی‌ها تعلق دارد. موجودی مستقل است که هم بر محیط اطراف خود تأثیر می‌گذارد و هم از آن تأثیر می‌پذیرد (المقرّم و العنبکی، ۲۰۱۴). برقراری این ارتباط بین عناصر مختلف معماری در مفهوم «فضاهای میانی» تجسم می‌یابد. ارتباط میان بیرون و درون از طریق سلسله‌مراتب فضاهای میانی صورت می‌گیرد (ساسانی، عینی‌فر و ذبیحی، ۱۳۹۵: ۷۰) به‌این‌ترتیب، مرز بیرون و درون در این فضاها مبهم است. Kimmel, 2021 توضیح می‌دهد که فضاهای میانی، فضاهای آستانه است که نه صرفاً فضای داخلی و نه فضای خارجی هستند، نه کاملاً فردی و نه جمعی، و نه کاملاً خصوصی و نه عمومی (Kimmel, 2021: 25). عبور از آستانه نیز در انواع مختلف معماری یک جنبه نمایشی دارد چون از یک فضا به فضای دیگر عبور می شود. بنابریان طراحی این فضا با هدف برجسته کردن اهمیت این گذر انجام می‌شود (Sensual Design Studio, 2018: 19). بااین‌وجود، این فضاها امکاناتی را برای دگرگونی اجتماعی، فرهنگی و طبیعی ایجاد می‌کند. در شهر حلب، دوره‌ی استعمار فرانسه سرآغاز شکل‌گیری ساختمان‌های آپارتمانی و دگرگونی چشمگیر در بافت‌های مسکونی سنتی است. فرایند انتقال فرهنگی و تحول تاریخی مسکن را با تحلیل عناصر و کیفیت‌های معماری که مرتبط با سبک زندگی ساکنان است می‌توان بررسی کرد (هرناندز، ۱۴۰۲: ۲۹). به‌این‌ترتیب، ورود فرهنگ سکونت غربی، افزایش جمعیت و رشد شهرنشینی، فضاهای میانی را دگرگون کرد، غافل از آنکه دگرگونی این فضاها شیوه زندگی ساکنان را نیز عوض می‌کند و باعث تغییراتی در پیوندهای اجتماعی، سنت‌های فرهنگی و ارتباط با طبیعت می‌شود. ازآنجاکه تغییرات فضاهای میانی مسکن حلب در این برهه به‌طور مدون مستند نشده، هدف پژوهش حاضر بررسی سیرتحول تاریخی مسکن حلب و گونه‌های فضاهای میانی آن و تبیین رابطه طراحی کالبدی باکیفیت‌های محیطی موجود در آن‌ها است. منظور از این امر شناخت انواع الگوهای فضاهای میانی و یافتن تفاوت‌ها و شباهت‌های آن‌ها در شکل‌دهی محیط زندگی روزمره ساکنان که گامی برای درک و شناخت کیفیت مطلوب این فضاها در محیط مسکونی محسوب می‌شود.

روش تحقیق این پژوهش توصیفی-تحلیلی است که بر مبنای مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی صورت گرفته است. بدین منظور، ابتدا به چیستی و چگونگی فضاهای میانی ازجمله ویژگی‌های کالبدی و کیفیت‌های محیطی آن‌ها پرداخته‌شده و سپس، دوره‌های تاریخی ساخت مسکن شهرحلب معرفی‌شده است. ازآنجاکه بررسی کل شهر فراتر از حوزه‌ی این مقاله است، تلاش شده ویژگی‌های متمایز محلات مسکونی حلب و انتخاب واحدهای همسایگی با مطالعه‌ی تحولات تاریخی شهر صورت گیرد. به این ترتیب که نمونه‌های منتخب از هر دوره امکان تعمیم به‌کل شهر را داشته باشد. شایان‌ذکر است بافت‌های مسکونی غیررسمی شهر در این پژوهش لحاظ نشده‌اند، و فقط مسکن رسمی که تابع ضوابط ساخت‌وساز دولت بررسی‌شده است. مسکن به پنج دوره‌های تاریخی تقسیم‌شده و محلات مسکونی از هر دوره انتخاب‌شده است. در هر محله یک واحد همسایگی[۲] برای مطالعه‌ی دقیق انتخاب‌شده است. سپس، مطالعه میدانی برای شناسایی فضاهای میانی آن‌ها انجام‌شده و بر آن اساس داده‌ها مقایسه و ویژگی‌های فضاهای میانی مسکونی استخراج‌شده است. بر اساس ویژگی‌های استخراج‌شده، فضاهای میانی مسکن گونه‌بندی شده‌اند. در گام نهایی واکاوی ویژگی‌های مشترک و متغیر این گونه‌ها در دوره‌های مختلف شهر حلب و سیرتحول آن انجام‌گرفته است.

این پژوهش تلاش دارد به این سؤال‌ها پاسخ دهد:

۱) فضاهای میانی در واحد همسایگی چیست و چگونه متمایز می‌شود؟ ۲) در سیر تاریخی تحولات مسکن در شهر حلب چه دسته‌بندی از مسکن وجود دارد؟ ۳) در دسته‌بندی مسکن رسمی شهر حلب چه گونه‌های از فضاهای میانی قابل‌شناسایی است؟ ۴) وجوه تمایز کالبدی آن‌ها چیست و منجر به ایجاد چه کیفیت‌های محیطی در دوره‌های مختلف شده‌اند؟

در این تحقیق، برخلاف مطالعات قبلی که عمدتاً بر عناصر معماری منفرد یا بر سیاست‌های طراحی شهری متمرکز بوده‌اند، ویژگی‌های کالبدی و کیفیت‌های محیطی فضاهای میانی در

[۱] in-between [۲] Home-patch

مقیاس واحد همسایگی در پنج دوره متمایز تجزیه‌وتحلیل می‌شوند. این تحقیق با دسته‌بندی مسکن به هشت گونه، این فضاها (بالکن – ورودی واحد مسکونی – ورودی ساختمان مسکونی، راه‌پله، فضای سبز و پیاده‌روها) درک جامع و ظریفی از سیرتحول آن‌ها ارائه می‌کند. این‌گونه شناسی نوآورانه امکان مقایسه دقیق‌تر و سامانمند تر را فراهم می‌کند و الگوها و روندهای تغییر طراحی آن‌ها را آشکار می‌کند که قبلاً نادیده گرفته‌شده بود. علاوه بر آن این تحقیق کمک قابل‌توجهی به حوزه مطالعات شهری تاریخی معماری می‌کند. با تمرکز بر فضاهای میانی نقش حیاتی آن‌ها در شکل دادن بافت اجتماعی و محیطی واحدهای همسایگی را روشن می‌کند. این یافته‌ها روایت‌های مرسوم را که معماری تاریخی و فضاهای عمومی را در اولویت قرار می‌دهند، به چالش می‌کشد و اهمیت فضاهای روزمره را در توسعه شهری تاریخی برجسته می‌کند. این دیدگاه نه‌تنها درک ما از تاریخ شهری حلب را غنی می‌کند، بلکه درس‌های ارزشمندی را برای برنامه‌ریزی و طراحی شهری معاصر ارائه می‌دهد.

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های متعددی درباره وضعیت مسکن سوریه و شهر حلب قبل از جنگ وجود دارد که به مباحث مربوط به فضاهای میانی، و سازمان‌دهی توده و فضا در مسکن اشاره می‌کند. قندقجی (۲۰۱۳) به شناسایی دلایل تغییرات طراحی و ساخت‌وساز مسکن در حلب پرداخته و به تغییراتی که بر اساس نیازهای ساکنان در فضاهای داخلی واحدهای مسکونی ایجادشده اشاره‌کرده است. از مرتبط‌ترین نتایج این پژوهش نقش ضوابط و مقررات سازمان‌دهی اراضی و فضاهای بین ساختمان‌ها در ایجاد فضاهای میانی تکرارشونده است که روند طراحی معماری را محدود می‌کند. به‌طوری‌که نمی‌تواند پاسخگوی نیازهای مردم اعم از تأمین نور، تهویه و حریم خصوصی باشد؛ و بر اهمیت نقش فضاهای میانی در ارتقای کیفیت فضاهای داخلی اشاره می‌کند. اسماعیل (۲۰۱۵) تأثیر تغییرات فرهنگی- اجتماعی را بر مسکن رسمی سوریه بررسی کرده‌است. و با تمرکز بر رفتارهای تهیه و مصرف غذا خانواده‌های سوریه‌ای و فضاهای مرتبط با آن، به بازنگری طراحی فضاهای میانی مانند بالکن‌های آشپزخانه و پشت‌بام سازگار با نیازهای متغیر خانوار پرداخته‌است. عاشور (۲۰۱۶) همساز نبودن ساختمان‌های مسکونی با ویژگی‌های اقلیمی و نیازهای انسانی را علت اصلی عدم تعامل ساکنان با یکدیگر و تغییرات کالبدی مسکن می‌داند. دوری (۲۰۱۶) برای ارائه الگوهای جایگزین در طراحی مسکن حلب، به بررسی ویژگی‌های کالبدی آن پرداخته و مجموعه‌ای از عوامل تعیین‌کننده را برای بررسی پیکره‌بندی ساختمان‌های مسکونی معرفی کرده است. از بارزترین نتایج این پژوهش، اشاره به نقش انعطاف‌پذیریِ فضاهای میانی از دیدگاه زیباشناختی و ایجاد تعاملات اجتماعی است. ناصح (۲۰۱۸) انعکاس تغییر نیازهای خانواده را بر فرم فضاهای مسکونی بررسی کرده است. و برای دستیابی به پایداری، به نوآوری در طراحی مسکن با تأکید بر انعطاف‌پذیری فضاهای مسکونی می‌پردازد. Kassouh (۲۰۲۰) تجربیات بازسازی مسکن اجتماعی پساجنگ در آلمان را با سیر تاریخی مسکن اجتماعی سوریه مقایسه می‌کند. او عوامل کالبدی مسکن اجتماعی را که در ایجاد بحران مسکن دخیل بوده تحلیل می‌کند. از مهم‌ترین آن‌ها، مساحت کم واحدهای مسکونی، کمبود فضاهای نیم‌باز متناسب با اقلیم و سبک زندگی، و همچنین کمبود فضاهای باز عمومی است.

پژوهش‌های بررسی‌شده به مباحث مرتبط به فضاهای میانی و مفاهیم آن اشاره می‌کند؛ و به اهمیت این فضاها در ارتقای کیفیت سکونت، و انطباق با نیازهای اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی تأکید می‌کند. هرچند در این پژوهش‌ها فضای میانی به‌مثابه فضای ثانویه در نظر گرفته‌شده و سیر تحول تاریخی کالبد این فضاها و ویژگی‌های آن به‌روشنی بررسی نشده است.

مبانی نظری پژوهش

فضاهای میانی

فضای میانی مفهومی چندبعدی است که می‌تواند هم به تلاقی تجربه‌های فرهنگی، اجتماعی و زندگی و هم به تلاقی دو عنصر فیزیکی اشاره داشته باشد. آن‌ها می‌تواند بین دو عنصر متضاد مانند طبیعی و مصنوع، بیرون و درون، عمومی و خصوصی؛ یا رابطه معنادار بین جزء و کل در دو سطح مختلف در یک سلسله‌مراتب ساختاری؛ یا بین دو عنصر مشابه مانند دو خرده فضای داخلی پدیدار شود (Farhady, and Nam, 2009: 23) در نظر هومی بابا فضاهای میانی تلاقی تجربه

استعمار زده و استعمارگر را مجسم می‌کند که در آن قوانین و سیستم‌های استعمار هم ظهور می‌کنند و هم در هم می‌شکنند (هرناندز، ۱۴۰۲: ۹۵). به‌طوری‌که این فضای سوم مرزی بین موقعیت متضاد و متناقض تجربه تاریخی و فرهنگی مردم آشکار می‌کند (هرناندز، ۱۴۰۲: ۱۰۷). فضاهای میانی دو ویژگی‌های در تضاد با مفاهیم در دوره مدرن متآخر رخ داد، دارند. یک جنبه در برابر انشعاب بین جمع و فرد است چون این فضا هم جمعی و هم فردی است و دوم مقاومت در برابر همگن شدن فضا و از دست دادن طیفی از فضاهای خصوصی و فضاهای عمومی است (Kimmel, 2021: 228).

برخی پژوهشگران (هاجر و ریندورپ، ۲۰۰۱: ۱۲۸) نیز آن را یک فضای مرزی مابین دنیاهای مختلف ساکنان معرفی کرده‌اند. این فضاها با عناوینی همچون واسطه[۱]، مرز میان خصوصی/عمومی، آستانه[۲]، لبه نرم[۳] و فضای لبه‌ای (لیمینال[۴]) تعریف‌شده‌اند (Gehl، ۲۰۱۱: ۱۴۹؛ Hajer and Reijndorp، ۲۰۰۱: ۱۲۸؛ Boettger، ۲۰۱۴: ۴۵). ماهیت این فضاها می‌تواند مبهم باشد، به این معنا که نه به‌طور کامل به درون و نه به بیرون تعلق دارند و نه آن‌گونه‌اند که تعریف سومی برای آن‌ها وجود داشته باشد (المقرّم و العنبکی، ۲۰۱۴: ۲۰)؛ آن‌ها فضاهای هستند که به‌طور هم‌زمان فضاهای دیگر متصل و جدا می‌کند .(Kimmel, 2021: 205) بنابراین، فضایی میانجی‌گر، فاقد فرم یا هویت مستقل و جایی میان هویت‌ها محسوب می‌شود که می‌تواند روابط میان دیگر فضاها را تنظیم کند. ازاین‌رو، حدود فیزیکی و ادراکی آن‌ها توسط فضاهای پیرامونشان تعیین می‌گردد.

در معماری، فضاهای میانی به‌ویژه در گذر میان فضای داخلی و خارجی قابل تجربه هستند. فضای ورودی یعنی آنجا که دسترسی به فضای ملموس درون را فراهم می‌کند فضای آستانه‌ای محسوب می‌شود. فضای میانی می‌تواند مابین خیابان و ساختمان قرار گیرد و طراحی آن در شکل‌دهی تعاملات و رفتارهای اجتماعی نقش مهمی ایفا کند (Gehl، ۲۰۱۱: ۱۸۶؛ Nooraddin، ۲۰۰۲: ۷۱). Nooraddin با استفاده از مفهوم فضای میانی فضاهای حیاط داخلی و خیابان‌ها به تحلیل تعامل میان فضای بیرون و درون در محیط‌های شهری، به‌ویژه در شهرهای تاریخی عرب، پرداخته است. که از طریق سلسله‌مراتب فضایی از عمومی به خصوصی، این ارتباط را برقرار می‌کند (Nooraddin ۲۰۰۲: ۷۶). Laurìa, & Vessella (۲۰۲۱: ۳۱) فضاهای میانی فضاهایی که تا حدودی پنهان هستند و در آن‌ها لحظات غیررسمی زندگی رخ می‌دهد. این فضاها می‌توانند ورودی‌ها، لابی‌های ورودی، درگاه‌ها، راه‌پله‌ها یا خروجی‌ها باشند (پاکزاد، ۱۳۹۸: ۵۱۵) که در آن عناصر فیزیکی مانند درب‌ها، پنجره‌ها، نرده‌ها، دیوارها، پله‌ها و مصالح و همچنین مفاهیم مانند محلی-جهانی، درون-بیرون و خصوصی-عمومی تأثیرگذار هستند (Luz، ۲۰۰۶: ۱۴۶). بدین ترتیب فضاهای میانی خواه فضاهای اتصال، گذر یا عرصه‌های حائل باشند، نقش مهمی در برقراری ارتباط میان انسان و طبیعت، فرد با فرد را ایفا می‌کنند، و در تحقق معماری پایدار مؤثر هستند (نوری، ۱۴۰۰: ۱۲۱) و به گذر از وضعیتی به وضعیت دیگر یاری می‌رسانند. ولی امروزه اهمیت این فضاهای اتصال فراموش شده و فضاهای میانی به مانعی برای حرکت سریع مردم در فضاهای مسکونی تبدیل‌شده است. به همین دلیل است Sensual Design Studio اذعان می کند که امروزه فضاهای میانی یا آستانه‌ها صرفاً برای مسائل مربوط به ایمنی و امنیت وجود دارند مانند دروازه‌ها، صف‌های بررسی‌ها و بازرسی‌ها (Sensual Design Studio, 2018)

در این پژوهش فضاهای میانی به فضاهای گذر و اتصال تقسیم‌شده است (**شکل ۱**). فضاهای گذر در این پژوهش فضاهای مانند راه‌پله و معابر که در نقش آستانه‌های مرزی عمل می‌کنند و پلی میان فضاهایی با عملکردهای مختلف در یک واحد همسایگی می‌سازند. (Nooraddin، ۲۰۰۲؛ Gehl، ۲۰۱۱؛ Hajer and Reijndorp، ۲۰۰۱؛ Boettger، ۲۰۱۴؛ Luz، ۲۰۰۴) به‌علاوه، دسترسی فیزیکی و جابجایی ساکنان را تسهیل می‌کنند و به انتقال بین دو موقعیت، لحظات یا فضاهای عمومی و خصوصی کمک می‌کنند. از ویژگی‌های کلیدی فضاهای گذر، ایجاد تغییر و تحولِ پیوسته است (Luz، ۲۰۰۶: ۱۵۹) و دارای کالبدی مرکب از ویژگی‌های دو فضای مجاور است (المقرّم و العنبکی، ۲۰۱۴: ۳۲). اهمیت آن‌ها در ایجاد حس جریان و انسجام در پیکره‌بندی‌های واحد همسایگی بسیار است (Alexander، ۱۹۷۷: ۱۹۸).

[۱] interface
[۲] Threshold
[۳] Soft Edge
[۴] liminal

فضاهای اتصال فضاهای دسترسی به واحد مسکونی، فضاهای باز، بسته و نیم‌باز مانند حیاط، تراس و فضای سبز محسوب می‌شوند که فرصت‌هایی برای تعامل با افراد و طبیعت را فراهم می‌کنند؛ و از طریق کیفیت‌های کالبدی و محیطی خود پاسخ‌های عاطفی و حس تعلق را برمی‌انگیزند (Pallasmaa، ۲۰۱۲: ۴۲)؛ بنابراین، این فضاها می‌توانند محل گردهمایی، نشستن، صرف غذا یا ملاقات و همچنین تحسین طبیعت و بهره‌مندی از تهویه و نور طبیعی مناسب و برقراری ارتباط بین دیگر فضاها باشند. آن‌ها عرصه‌های ایستا را از طریق اتصال و تعامل به فضاهایی پویا تبدیل می‌کنند (المقرّم و العنبکی، ۲۰۱۴: ۳۳). فضاهای اتصال ارتباط بین ساکنان با همدیگر و با طبیعت را تقویت می‌کنند و در نقش گره‌های تعاملی عمل می‌کنند. (نوری، ۱۴۰۰)؛ Boettger (۲۰۱۴)، Gehl، ۱۹۹۶؛ Nooraddin، ۲۰۰۲؛ (المقرّم و العنبکی، ۲۰۱۳)؛ (هرناندز ۱۴۰۲)

معیارهای ارزیابی فضاهای میانی

در مطالعات مرتبط با فضاهای میانی معیارهای تأثیرگذار بر ارزیابی این فضاها بررسی‌شده است. سه ویژگی مهم شکل محیط کالبدی، کارکرد این فضاها و معنا وجود دارد (معینی و اسلامی، ۱۳۹۱: ۵۳) به‌این‌ترتیب فضاهای میانی افزون بر شاخصه‌های کالبدی متمایز، ویژگی‌های کارکردی و مفهومی مختلفی نیز دارند. به‌این‌ترتیب، علاوه بر بررسی کالبدی این فضاها و فضاهای مجاور آن‌ها، ابعاد کیفی دیگری نیز در ارزیابی دخیل هستند که درنهایت همه به تعریف و تحدید این فضاها کمک می‌کند.

دیوارها و سایر مرزهای فیزیکی، نقش اساسی در تعیین فرم فضا و محصوریت آن ایفا می‌کنند. بااین‌حال، حس محصوریت پیش نیازی برای یک فضای موفق است و مهم‌ترین ویژگی محصوریت ایجاد مکث در بافت محله و شکل‌دهی فضاهای غیررسمی برای کاربران است (Carmona, 2019) .ادراک فضا در مرحله نخست، مرهون ابعاد و تناسبات دیوارهایی است که فضا را تعریف می‌کنند و شکل آن‌ها بر کیفیت بینایی، حس محصوریت و مقیاس فضا اثر می‌گذارد (Relph، ۱۹۷۶: ۴؛ ساسانی، عینی‌فر، ذبیحی، ۲۰۱۶، ص ۷۱). به‌علاوه، موقعیت فضای میانی بر ویژگی‌های لبه‌ای و گذر میان فضاهای پیش و پس از خود تأثیر می‌گذارد؛ بنابراین، دسترسی فیزیکی و بصری به این فضاها، بر حرکت در آن‌ها و دعوت‌کنندگیِ آن‌ها نقش مهمی دارد و انتخاب مسیر یا امکان حرکت در آن‌ها، یکی از ویژگی‌های اصلی تعیین‌کننده‌ی کیفیت این فضاها به شمار می‌رود (قاسمی اصفهانی، ۱۳۸۳: ۱۱۵؛ فلاحت و شهیدی، ۱۳۹۴: ۳۳). نفوذپذیری بصری عامل حیاتی است در سرزندگی فضاها. ازآنجایی‌که فضاها چه عمومی، و چه نیمه عمومی و نیمه خصوصی تنها قابل استفاده هستند هنگامی که قابل‌مشاهده نیز باشند

(Lee & Scholten, 2022).

عامل مهم دیگر در بحث فضاهای میانی، نقش محوری انسان است. طبق نظر Trancik، همه فضاها باید بتوانند پاسخگوی نیازهای حال و آینده ساکنان باشند (پاکزاد، ۱۳۹۸: ۵۲۲) که برای این منظور شخصی‌سازی و انعطاف‌پذیری این فضاها از اهمیت بسیاری برخوردار است. ازاین‌رو، روشن شدن مالکیت رسمی این فضاها، استفاده مختلف از این فضاها و ارتباطشان با افراد مختلف را آشکار می‌سازد. Carmona (۲۰۱۰) ادراکات ساکنان از کاربری فضاها و مالکیت آن‌ها را در گونه شناسی فضاهای عمومی خود ادغام می‌کند و به این نتیجه می‌رسد که اکثر فضاهای میانی در زمره فضاهای باز مبهم جای می‌گیرند، «ازاین‌جهت که مالکیت آن‌ها و اینکه تا چه حد «عمومی» هستند یا نه، مشخص نیست»

(Carmona، ۲۰۱۰، ص ۱۷۱).

طراحی فضاهای میانی نیز ازنظر Kimmel, 2021 مستلزم آزادی فضایی و عملکردی متناسب با بافت فرهنگی، اندازه و تراکم شهر، ارتباط با محیط اطراف، برنامه طراحی (اندازه و عملکرد ساختمان) و زیبایی‌شناسی فضاها است. طراحی فضاهای میانی باید بر افراد تأثیر بگذارند، ازجمله ارتقای تعاملات بین فردی و امکان ایجاد مجدد حضور، حرکت، و کنش مردم در فضاها است

(Kimmel, 2021: 169).

فضاهای خصوصی در اختیار یک‌خانه یا ساکنان یک ساختمان آپارتمان است. اما مالکان نمی‌توانند آزادانه از آن‌ها استفاده کنند، و به فضاهای نیمه‌خصوصی تبدیل می‌شود، حیاط‌های همکف، ورودی یک ساختمان مسکونی، و بالکن‌ها هرچند دسترسی فیزیکی فقط برای مالکان امکان‌پذیر است، اما با نفوذپذیری بصری کنترل عمومی نیز در آن وجود دارد (Erdogan, & Birol, 2020: 164). باوجوداین، آن‌ها فضاهایی برای فعالیت اجتماعی و جمع شدن دوستان محسوب

می‌شوند. اما فضاهای نیمه عمومی و عمومی توسط دولت در اختیار گروهی از افراد، ساکنان یا شهرنشینان قرار می‌گیرد مانند پیاده‌رو، پارکینگ، فضاهای سبز واحد همسایگی است (Özgen, 2002: 37). درنتیجه استفاده از فضا و مالکیت قانونی آن دو مفهومی هستند که لزوماً منطبق نیستند و به عوامل فرهنگی و اجتماعی در رفتارهای ساکنان نیز بستگی دارند.

بدین ترتیب، در این پژوهش فضاهای میانی به دو بخش کلی فضاهای گذر و فضاهای اتصال تقسیم‌شده‌اند. سپس ارزیابی آن‌ها بر اساس ویژگی‌های کالبدی شامل شکل، موقعیت و محصوریت، و کیفیت‌های محیطی شامل دسترسی فیزیکی، نفوذپذیری بصری، انعطاف‌پذیری و سرزندگی، امنیت و آسایش اقلیمی و همچنین مالکیت انجام‌شده است.

شکل ۱ - ویژگی‌های فضاهای میانی از دید صاحب‌نظران.
منبع: نگارندگان

معیار	شاخص	منبع
موقعیت	فضاهای پس‌وپیش، فاصله مناسب از خدمات ضروری	Trancik (۱۹۹۱)، ساسانی، عینی‌فر، ذبیحی، ۲۰۱۶
محصوریت	داشتن حریم شخصی، داشتن خلوت	ساسانی، عینی‌فر، ذبیحی، ۲۰۱۶؛ Trancik (۱۹۹۱)، Altman ۱۹۷۵
مالکیت	قلمرو اولیه، مالکیت شخصی، انحصار شخصی استفاده، نیمه‌خصوصی بودن، نیمه عمومی بودن	Altman, ۱۹۷۵، Alexander ۱۹۷۷
دسترسی فیزیکی	قابلیت دسترسی به فضاها مختلف، رفت‌وآمد به فضاهای عمومی، مناسب بودن مسیرها، دعوت‌کنندگی، امکان دسترسی از فضاهای اطراف، امکان تبدیل فضاها به فضای مکث نه‌فقط فضای عبور	لینچ ۱۹۸۱، قاسمی اصفهانی، ۱۳۸۳ Kimmel, 2021
نفوذپذیری بصری	امکان ارتباط بصری بین نقاط مختلف، نفوذ عناصر طبیعی اطراف به درون فضاها، و امنیت ، نظارت غیرمستقیم	قاسمی اصفهانی، ۱۳۸۳، لینچ ۱۹۸۱،
انعطاف‌پذیری	استفاده از فضا در مواقع مختلف، امکان انجام فعالیت‌های مختلف، مبلمان شهری	پاکزاد، ۱۳۹۸ لینچ (۱۹۸۱) Trancik (۱۹۹۱) Kimmel, 2021
سرزندگی	قابلیت عملکردهای مختلف تفریحی و اجتماعی، سرزندگی فضاها در شب، تمایل به مکث و وقت‌گذرانی	Gehl(۲۰۱۱) Carmona، ۲۰۱۰ Jacobs ۱۹۹۲ Kimmel, 2021
امنیت	حس امنیت در تردد شبانه، حضور زنان و کودکان، روشنایی معابر، نظارت غیرمستقیم، ایمنی فیزیکی	Appleyard(۱۹۸۷)؛ Carmona، ۲۰۱۰، عینی فر ۱۳۹۳
آسایش اقلیمی	تهویه و نور طبیعی مناسب، وجود عناصر طبیعی	لینچ (۱۹۸۱)؛ Carmona، ۲۰۱۰ عینی فر ۱۳۹۳

روند تاریخی توسعه مسکن رسمی در حلب

شهر حلب، پیش از جنگ دارای ۵ میلیون نفر جمعیت بود که پس‌ازآن به ۲ میلیون نفر[۱] کاهش یافت. مناطق مسکونی شهر به ۲۱ منطقه تقسیم می‌شوند که تنها ۹ منطقه درحال حاضر ساکن دارد و سایر مناطق ساخته نشده[۲]. در میان این ۹ منطقه، منطقه ۱ محدوده شهر قدیمی است، چهار منطقه (۴، ۵، ۹ و ۸) مسکن غیررسمی به‌حساب می‌آیند[۳] و سایر مناطق در دوره‌های تاریخی مختلف مطابق با ضوابط رسمی شهرداریِ ساخته‌شده‌اند. (**شکل ۲**).

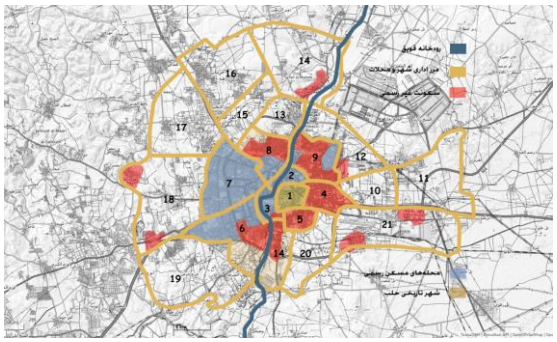

شکل ۲ - مسکن رسمی و غیررسمی حلب، مأخذ نقشه‌ها: ، نقشه طرح جامع شهر حلب سال ۲۰۱۴. منبع: نگارندگان

[۱] دفتر مرکزی آمار سوریه، https://cbssyr.sy/index-EN.htm

[۲] اسناد شهرداری حلب: طرح جامع شهر حلب ۲۰۱۰-۲۰۱۴

[۳] برنامه همکاری فنی سوریه، ۲۰۰۹.

مسکن رسمی حلب بر اساس سیر تحول و شکل‌گیری محلات، به پنج دوره تاریخی تقسیم‌شده است: مسکن سنتی، مسکن در دوره‌ی اشغال فرانسه (۱۹۲۰-۱۹۴۶)، مسکن پس از استقلال تا آغاز اقتصاد سوسیالیستی (۱۹۴۶-۱۹۶۳)، مسکن در دوره‌ی اقتصاد سوسیالیستی (۱۹۶۳-۲۰۰۴) و مسکن در دوره‌ی اقتصاد اجتماعی (۲۰۰۴-۲۰۱۰) (**شکل ۳**).

شکل ۳ - روند توسعه مسکن رسمی شهر حلب. مآخذ نقشه: طرح جامع شهر حلب سال ۲۰۱۴ و open Street Map**، منبع: نگارندگان**

مسکن سنتی

شهر قدیمی حلب ۲۳ محلهٔ مسکونی دارد که از واحدهای همسایگی متعدد تشکیل‌شده است. بافت شهر قدیمی با سنت‌های اجتماعی و سبک زندگی مردم سازگار است (دایفید، حریتانی، ۲۰۱۱: ۲۳)

خانه‌ها دارای حیاط مرکزی هستند. فرم خانه‌ها و معابر با عرض متغیر، نقش مهمی در شکل‌گیری این بافت ایفا کرده‌اند (Burns،۲۰۱۶: ۴۲). محلات مسکونی به‌صورت شعاعی به سمت بیرون قلعهٔ حلب گسترش‌یافته‌اند (داخل، ۲۰۱۷: ۵۱). الگوی فضاهای میانی در این بافت مسکونی، باوجود عناصری همچون حیاط مرکزی، ورودی شکسته[۱]، شناشیل و بن‌بست‌ها، از مناطق جدیدتر متمایز می‌شود. در میان ۲۳ محله در منطقهٔ ۱، محله‌های «الجدیده» و «بنقوسا» برای بررسی دقیق‌تر انتخاب‌شده‌اند[۲] (**شکل ۴**).

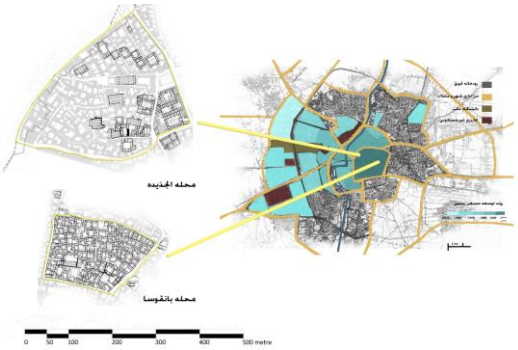

شکل ۴ - محله الجدیده و محله بنقوسا در شهر قدیمی حلب. منبع نگارندگان

مسکن در دوره‌ی اشغال فرانسه (۱۹۲۰ – ۱۹۴۴)

ظهور محلات مسکونی جدید با ساختمان‌های آپارتمانی در دوران اشغال فرانسه، نمود بیشتری یافت. اما ورود استعمار فرانسه به سوریه، مانند هر استعمارگر دیگر، شیوهٔ زندگی خود را از طریق معماری و سازمان‌دهی قلمرو شهری به استعمارزدگان تحمیل کرد (هرناندز، ۱۴۰۲: ۳۶). تقسیم اراضی برای ساخت‌وساز توسط بازرگانان انجام می‌شد و تعیین معابر بدون توجه به مساحت این اراضی صورت می‌گرفت. مقررات ساختمانی، تنها درصد مجاز ساخت‌وساز، عرض نمای رو به خیابان و ارتفاع ساختمان‌ها را برای حفظ سیمای خیابان و خط آسمان تعیین می‌کرد (دایفید، حریتانی، ۲۰۱۱: ۳۵). معابر این دوره الگوی شبکه‌ای دارند و واحدهای محله با اشکال هندسی تقسیم‌شده‌اند. در سال ۱۹۳۸، اولین طرح جامع برای شهر حلب ایجاد شد و برای اولین بار مفهوم «مسکن مختلط[۳]» مطرح‌شد که در آن، طبقهٔ همکف برای فعالیت‌های تجاری مورداستفاده قرار می‌گرفت. همچنین تعداد طبقات، مساحت کل زمین، تراکم ساختمانی، مساحت و عرض تراس‌ها، مساحت و عرض فضاهای باز بین ساختمان‌ها و ارتفاع بنا متناسب با عرض معابر تعیین می‌شد (توما، ۱۹۹۳). در این دوره، بالکن در نقش فضای نیمه‌باز خصوصی وارد خانه‌های حلبی شد. بالکن‌ها در ابتدا کوچک، ساده و با نرده‌هایی آهنی بودند که بیشتر جنبه‌ی

broken entrance[۱]

[۲] دلیل تمرکز بر این دو محله وجود مطالعات قبلی دقیق بافت مسکونی آنها قبل از جنگ است. به علت تخریب بافت تاریخی در سال های جنگ، در این پژوهش مسکن سنتی حلب بیش از برداشت میدانی با استناد به منابع کتابخانه‌ای بررسی شده است.

mixed-use housing[۳]

تزئینی برای نما داشتند. از محله‌هایی که در این دوره ساخته شدند، محلات «الجمیلیه» و «العزیزیه» برای بررسی دقیق‌تر انتخاب‌شده است.(**شکل۵**).

شکل ۵ – محله العزیزیه و الجمیلیه. منبع: نگارندگان

مسکن پس از استقلال تا آغاز اقتصاد سوسیالیستی (۱۹۴۶-۱۹۶۳)

در این دوره دو نوع منطقه‌ی مسکونی شکل گرفت: اول، ساختمان‌های آپارتمانی مستقل با یک واحد در هر طبقه و مساحت زیربنای زیاد، فضاهای باز و بالکن‌های وسیع که مناطق مسکونی طبقات متوسط و ثروتمند جامعه بوده و در غرب شهر تاریخی، نظیر محلات «السبیل»، «المحافظة» و «شارع فیصل» واقع‌شده‌اند (Sakkal، ۲۰۱۴). نوع دوم شامل ساختمان‌های آپارتمانی ردیفی با دو یا سه واحد مسکونی در هر طبقه می‌شد؛ مانند محلات «سید علی» و «حمیدیه». این محلات محل سکونت طبقه‌ی متوسط جامعه بودند و آپارتمان‌های شبیه منطقه «العزیزیه» داشته‌اند. در سال ۱۹۵۴ طرح جامع جدید تصویب شد. طبق این طرح، ضوابط مناطق مسکونی با کاربری مختلط که در دوره‌ی پیشین رایج بودند، در رده‌ی «سکونت سوم[۱]» طبقه‌بندی شدند و ساختمان‌های آپارتمانی مستقل یا نیمه متصل به «سکونت اول» و «دوم» تقسیم شدند. تفاوت سکونت اول و دوم در ضوابط مربوط به مساحت واحدهای مسکونی و زیرساخت شهری است. این ضوابط، ابعاد قطعات زمین با احتساب نما، حداقل مساحت فضاهای داخلی واحدهای مسکونی، ارتفاع طبقات مسکونی و تجاری در طبقه‌ی همکف، حداقل عرض فضای باز بین ساختمان‌ها و حداقل مساحت آن را تعیین می‌کرد (قندقجی، ۲۰۱۳). تعداد طبقات هر ساختمان متناسب با عرض خیابان و حداکثر پیش‌آمدگی تراس‌ها ۱.۲۵ متر تعیین می شد.

از میان محله‌های ساخته‌شده در این دوره، «المحافظة» و «النیل» برای بررسی دقیق‌تر انتخاب‌شده است. (**شکل ۶**).

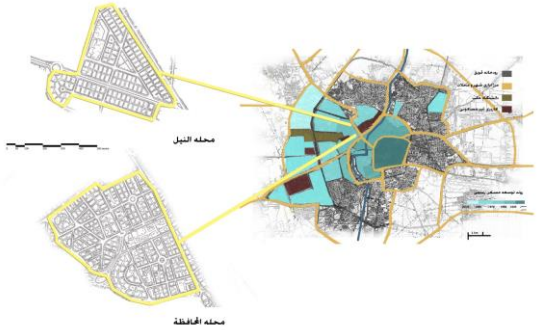

شکل ۶ – محله النیل و محله المحافظه. منبع: نگارندگان

مسکن در دوره‌ی اقتصاد سوسیالیستی (۱۹۶۳-۲۰۰۴)

در این دوره سیاست‌های مسکن با مفاهیم توسعه و صنعتی‌سازی و با هدف تأمین عدالت اجتماعی، تأمین مسکن برای اقشار کم‌درآمد و ارتقای استانداردهای ساختمانی پیوند خورد. در سال ۱۹۹۹، طرح جامع جدیدی برای شهر ارائه شد و بر آن اساس مسکن‌های دولتی و تعاونی مانند مسکن‌های اجتماعی در «ارض العجور»، «ضاحیه الحمدانیه» و «مساکن هنانو» ساخته شدند (قندقجی، ۲۰۱۳). هرچند دولت برای بهبود سطح معیشت طبقات کم‌درآمد تلاش کرد، ولی بااین‌حال، واحدهای مسکونی ساخته‌شده کارکرد مناسبی نداشته و از کیفیت پایینی برخوردار بوده‌اند. این واحدها با مشکلاتی همچون متراژ کم و اجرای نامناسب روبه‌رو بوده‌اند (دوری، ۲۰۱۵). این مسائل به آن منجر شد که طبقه کارکنان، مسکن اجتماعی دولتی را به‌عنوان سرمایه‌گذاری قلمداد کرده و اقدام به فروش خانه‌های خود و خرید یا ساخت خانه در مناطق غیررسمی کنند. طبقات متوسط، به‌سمت سکونت در مسکن تعاونی دولتی مانند محله‌های «المهندسین» و «المعلمین»[۲] تمایل پیدا کردند.

[۱] third residence

[۲] Al-Muhandesin, Al-Moalmeen, Al-Sahha, and Al-Jamia

از میان محلات ساخته‌شده در این دوره، محلات مساکن هنانو، الحمدانیه و المهندسین برای بررسی دقیق‌تر انتخاب‌شده‌اند (**شکل ۷**).

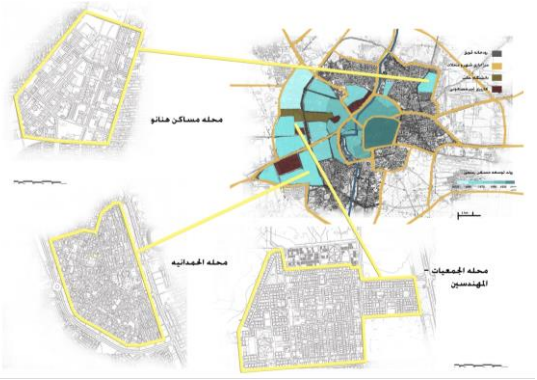

شکل ۷ – محله مساکن هنانو ومحله الحمدانیه. منبع نگارندگان

مسکن در دوره‌ی اقتصاد اجتماعی (۲۰۰۴-۲۰۱۰)

در این دوره قوانین جدیدی برای سرمایه‌گذاری وضع شد و شرکت‌های خصوصی توانستند وارد بازار مسکن شوند. همچنین، قانون «تعاونی سرمایه‌گذاری بخش خصوصی[۱]» با هدف تکمیل پروژه‌های مسکن تعاونی و مسکن اجتماعی پیشین که به‌دلیل فساد متوقف‌شده بودند، راه‌اندازی شد و اقدام به ساخت مجتمع‌های جدیدی همچون «الزهرا» و «قرطبه» نمود. هرچند، طرح مسکن تعاونی در ابتدا برای طبقات متوسط و کم‌درآمد ارائه شد، سلطه‌ی اقتصادی طبقه‌ی ثروتمند، این پروژه‌ها را به طرح‌هایی برای مرفه نشینان تبدیل کرد. بدین ترتیب، مردم طبقه متوسط و فقیر، استطاعت کافی برای زندگی در این محلات را نداشتند و به‌ناچار به محلات با مسکن غیررسمی نقل‌مکان کردند. از میان محلات ساخته‌شده در این دوره، محله‌ی «الزهرا» برای بررسی دقیق‌تر انتخاب‌شده است (**شکل ۸**).

شکل ۸ – محله الزهراء. منبع: نگارندگان

بحث: دسته‌بندی مسکن رسمی حلب و گونه‌های فضاهای میانی

دسته‌بندی مسکن رسمی

هدف نخست این مقاله شناسایی گونه‌های مختلف «فضاهای میانی» در دوره‌های تاریخی متفاوت است. از هر محله، سک واحد همسایگی بررسی شده و گونه‌های مسکن آن برای تحلیل فضاهای میانی استخراج شده اند. هر دوره تاریخی نیز به شرح زیر شامل یک یا چند دسته است (**شکل ۹**).

دوره	مسکن سنتی	دوره اشغال فرانسه	پس از استقلال	دوره‌ی اقتصاد سوسیالیستی	اقتصاد اجتماعی
دسته	۱	۲-۳	۴	۵ – ۶ – ۷	۸

شکل ۹ – دسته‌های مسکن در دوره‌های تاریخی شهر حلب – منبع نگارندگان

دسته ۱: مسکن سنتی حیاط دار

این دسته (**شکل ۱۰ – ۱۱**) در محله‌های الجدیده و بنقوسا وجود دارد و در دوران مسکن سنتی قبل از ۱۹۲۰ ساخته می‌شد. محله «الجدیده» در بخش غربی شهر قدیم، درست خارج از دیوارهای غربی واقع‌شده است. این محله را قشر ثروتمند و با اکثریت مسیحی طراحی شد. «بنقوسا» محله‌ای است که درست خارج از مرزهای شرقی شهر قرار دارد. بافت هر دو محله، با خانه‌های حیاط دار و از طریق کوچه‌های باریک، درهم‌تنیده شده است. هر بن‌بست با روابط خانوادگی تعریف‌شده است.

[۱] Private Investment Cooperative Law

واحدهای همسایگی از چندین خانه تشکیل‌شده است و مساحت آن‌ها ممکن است با توجه به وضعیت اقتصادی و اجتماعی و همچنین تغییرات خانوادگی تغییر شود. فضاهای میانی این‌گونه شامل معابر، ورودی واحد مسکونی، حیاط‌ها، شناشیل، راه‌پله و راهرو طبقه اول است.

شکل ۱۰ – نقشه‌های دسته ۱. منبع: نگارندگان

شکل ۱۱ – دسته ۱: مسکن سنتی حیاط دار. منبع: نگارندگان

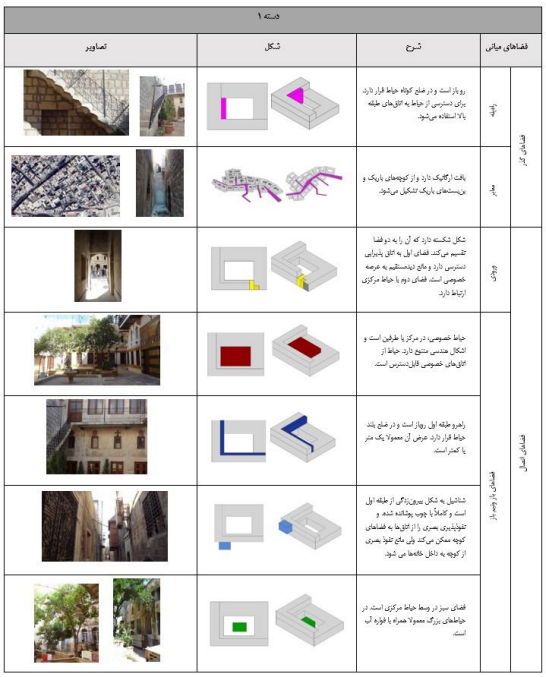

دسته ۲: مسکن حیاط دار

این دسته (**شکل ۱۲ – ۱۳**) در هر دو محله الجمیلیه و العزیزیه دیده می شود؛ که در زمان اشغال فرانسه ساخته‌شده است. محله العزیزیه اولین منطقه توسعه‌یافته خارج از دیوارهای شهر قدیمی است که شامل مسکن حیاط‌دار و آپارتمان‌های مسکونی است. واحدهای همسایگی بر اساس خیابان‌ها تقسیم می‌شوند، اما قطعات ساختمان‌ها ابعاد متفاوتی دارند. محله الجمیلیه نیز یکی از نخستین مناطق توسعه‌یافته با واحدهای همسایگی به شکل شبکه‌ای است. در این محله، خیابان‌های اصلی از خیابان‌های فرعی عریض‌ترند. خانه ها دارای حیاط مرکزی و دید مستقیم به خیابان هستند و برخی از اتاق‌های طبقه همکف به‌منظور ارائه خدمات تجاری طراحی‌شده است. لازم به ذکر است که بسیاری از واحدهای همسایگی از این دسته در توسعه مسکن در سال‌های ۱۹۵۰ تخریب‌شده‌اند.

شکل ۱۲ – نقشه‌های دسته ۲. منبع: نگارندگان

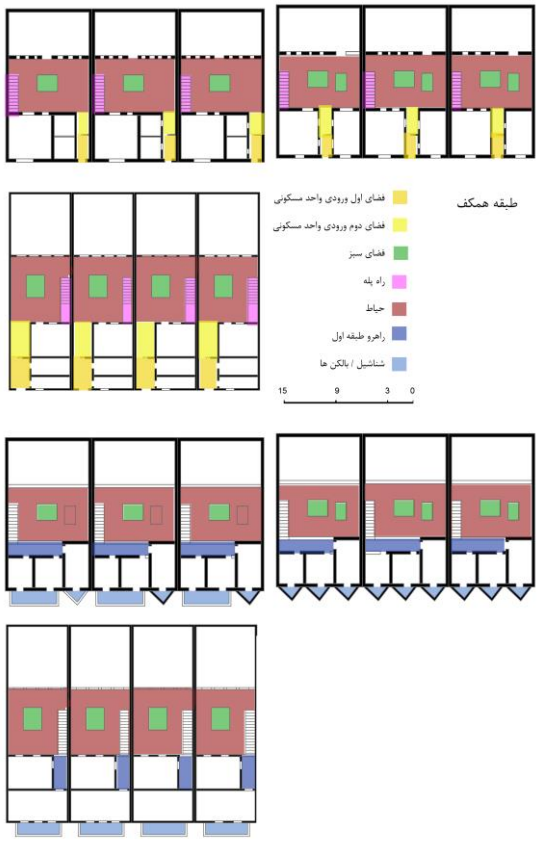

شکل ۱۳- دسته ۲: مسکن حیاط دار - منبع: نگارندگان

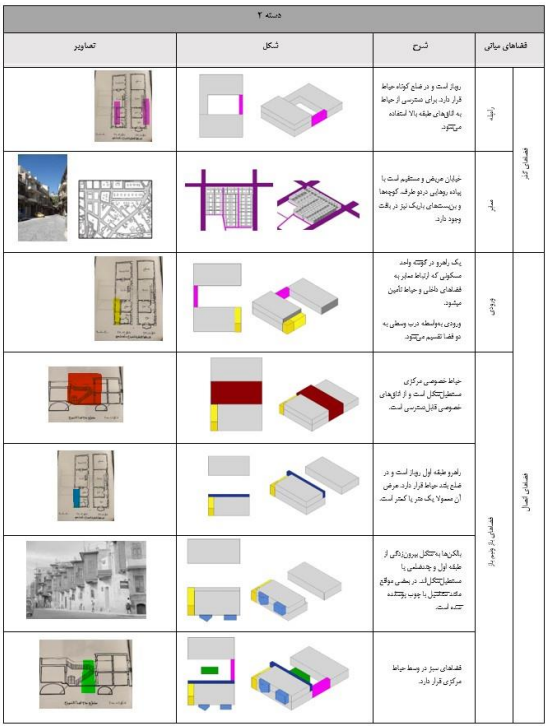

دسته ۳: مسکن ردیفی

این دسته (**شکل ۱۴ - ۱۵**) نیز در محله الجمیلیه و العزیزیه دیده می‌شود و مربوط به دوران آغاز ساخت مسکن آپارتمانی در حلب است. در این خانه‌ها واحدهای طبقه همکف حیاط پشتی دارند. به‌این‌ترتیب، حیاط های پشتی بلوک‌های آپارتمانی یک واحد همسایگی فضایی باز در میانه‌شان تشکیل می‌دهند که از بالکن‌های طبقات بالا دید دارند. در طبقه‌ی همکف، کاربری‌های تجاری پیش‌بینی‌شده بود. در این دوره نخستین‌بار در مسکن حلب، از بالکن‌هایی بدون پوشش چوبی استفاده شد. همچنین، فضاهای ورودی ساختمان و راه‌پله نیز در این دسته ظاهر شده‌اند.

شکل ۱۴ - نقشه‌ها دسته ۳. منبع: نگارندگان

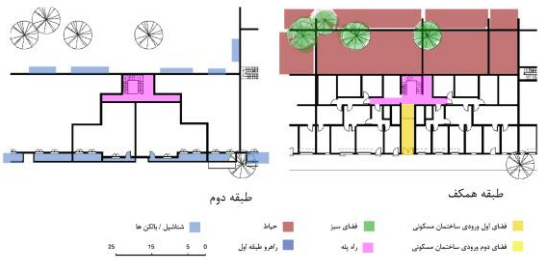

شکل ۱۵- دسته ۳: مسکن ردیفی. منبع: نگارندگان

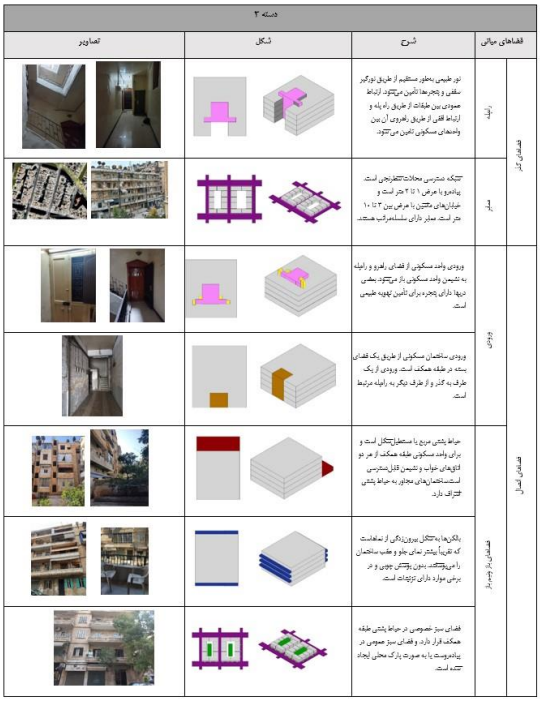

دسته ۴: مسکن نیمه متصل

این دسته (**شکل ۱۷ - ۱۶**) در دوران پس از استقلال ساخته‌شده است؛ به‌طوری‌که دو ساختمان آپارتمانی نیمه‌متصل هستند. آپارتمان های نیمه متصل دارای ورودی مجزا هستند به طوری که توده در یک طرف زمین قرار دارد و سه طرف دیگر حیاط است. برخلاف نظام‌های پیشین، ارتفاعات، عقب‌نشینی‌ها و فاصله‌ی بین ساختمان‌ها بر اساس ضوابط نظام‌مهندسی تعیین می‌گردد؛ به‌گونه‌ای که ساختمان اول چشم‌اندازی به خیابان اصلی و ورودی مستقیم از مسیر پیاده‌رو دارد، اما ساختمان دوم رو به فضای باز حیاط‌های پشتی قرارگرفته و ورودی آن از طریق راهروی طولانی تأمین می‌شود. النیل یکی از این محله‌ها است.

شکل ۱۶ – نقشه‌های دسته ۴. منبع: نگارندگان

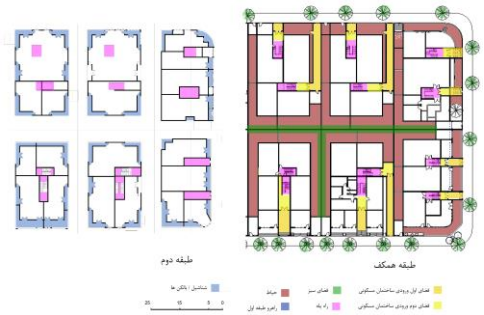

شکل ۱۷– دسته ۴: مسکن نیمه متصل. منبع: نگارندگان

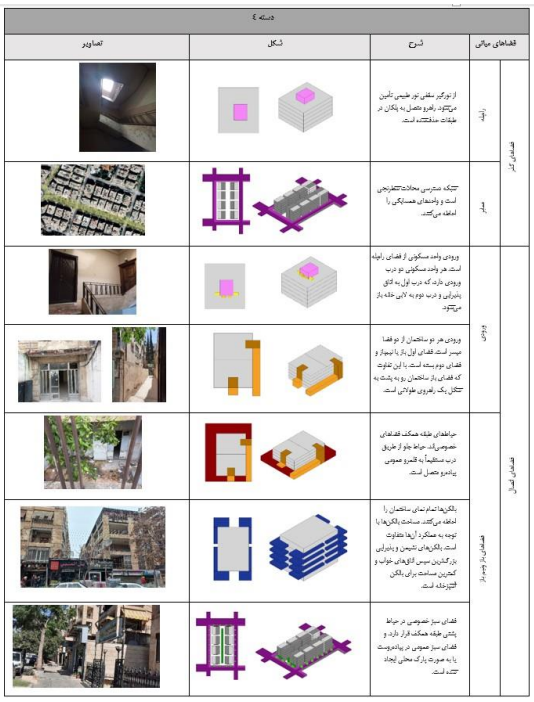

دسته ۵: مسکن منفصل

این دسته (**شکل ۱۸ – ۱۹**) در دوران پس از اشغال در محله المحافظه و در دوره‌ی اقتصاد سوسیالیستی در محله‌ی المهندسین به شکل ساختمان‌های آپارتمانی مستقل با فضای باز در تمامی جهات ساخته شدند. محله المحافظه دارای شبکه دسترسی شطرنجی است، اما در المهندسین دگرگونی در شکل‌گیری پیکره‌بندی ساختمان‌ها و فضای باز شهری به چشم می خورد به‌طوری‌که پیاده رو از خیابان جداشد و برای هر واحد همسایگی پارکینگ روباز تعبیه‌شده است (سعد، Saad, Stellmach، ۲۰۱۶: ۱۱۷). همچنین، در این دسته، ایجاد راهرو در کنار پلکان برای اتصال ورودی واحدها را مجاز نمی‌دانست؛ همچنین، تفکیک ساختمان‌های مسکونی به بخش‌های جلو و عقب، همانند خیابان النیل، متوقف شد.

شکل ۱۸ – نقشه‌های دسته ۵. منبع: نگارندگان

شکل ۱۹ – دسته ۵: مسکن منفصل. منبع: نگارندگان

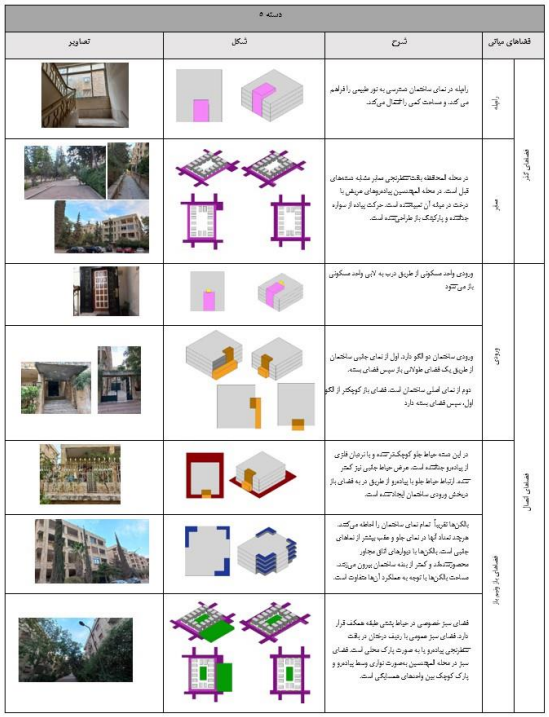

دسته ۶: مسکن ردیفی میان مرتبه و برج‌های مسکونی

در دوره اقتصاد سوسیالیستی، منطقه‌ی الحمدانیه با داشتن تنها برج‌های مسکونی شهر حلب، با ارتفاع ۱۰ تا ۱۵ طبقه، ناحیه‌ای

منحصربه‌فرد به شمار می‌آمد. «مؤسسه‌ی مسکن نظامی[1]» با ارائه‌ی گزینه‌های متنوعی ازجمله برج‌های مسکونی، آپارتمان‌های مستقل، خانه‌های ویلایی و آپارتمان‌های ردیفی الگوی واحد همسایگی معمول در حلب را تغییر داد. در این دسته (**شکل ۲۰ – ۲۱**)، پیکربندی بافت مسکونی به‌صورت زنجیره‌های موازی از مسکن میان مرتبه است که پیرامون برج‌های مسکونی و فضاهای سبز یا پارکینگ‌ها قرار می گیرند. همچنین، در هر طبقه دو یا سه واحد مسکونی با ورودی و راه‌پله‌ی مجزا قرار دارد (Kassouha، ۲۰۲۰).

شکل ۲۰ – نقشه‌های دسته ۶. منبع: نگارندگان

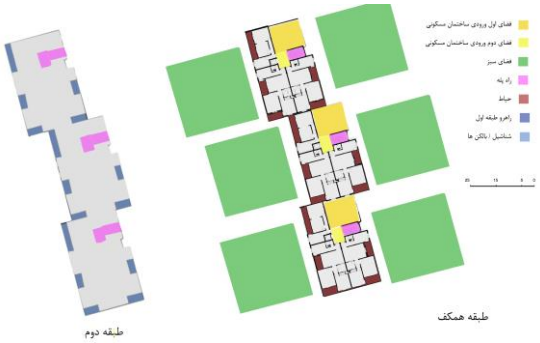

شکل ۲۱ – دسته ۶: مسکن ردیفی. منبع: نگارندگان

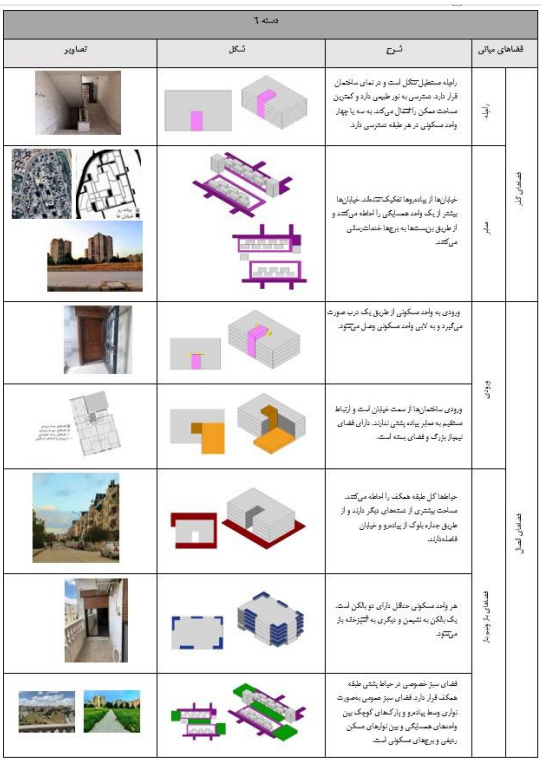

دسته ۷: مسکن متصل اجتماعی

محله هنانو یکی از نخستین تلاش‌های دولت برای تأمین مسکن بهتر و مقرون‌به‌صرفه در شرق شهر محسوب می‌شود. (دوری، ۲۰۱۵). این دسته (**شکل ۲۳ – ۲۲**) از واحدهای همسایگی در دوران اقتصاد سوسیالیستی ساخته‌شده است. واحدهای مسکونی در این محله به‌صورت نوارهای متصل به‌موازات یکدیگر طراحی‌شده‌اند.

[1] Military Housing Institute

شکل ۲۲ – نقشه‌های دسته ۷. منبع: نگارندگان

شکل ۲۳ – دسته ۷: مسکن متصل اجتماعی. منبع: نگارندگان

دسته ۷			
فضاهای میانی		شرح	شکل	تصاویر
فضاهای کنار	راهله	راهله مستطیل‌شکل است و در نمای ساختمان قرار دارد. دسترسی به نور طبیعی دارد و کمترین مساحت ممکن را اشغال می‌کند. به سه یا چهار واحد مسکونی در هر طبقه دسترسی دارد.		
	ممر	خیابان‌ها از پیاده‌روها تفکیک نشده‌اند. خیابان‌ها بیشتر از یک واحد همسایگی را احاطه می‌کنند.		
فضاهای اتصال	ورودی	ورودی به واحد مسکونی از طریق یک درب صورت می‌گیرد و به لابی واحد مسکونی وصل می‌شود.		
		ورودی ساختمان‌ها بدون هیچ فضای باز یا نیمه‌بازی مستقیماً به پیاده‌رو مرتبط است.		
	فضاهای باز وسیع باز	حیاط‌ها کل طبقه همکف را احاطه نمی‌کنند. حیاط از دو طرف با دیوار محاصره‌شده است. اول دیوار واحد مسکونی و دوم دیوار فاصل با پیاده‌رو است. از فضاهای عمومی یا نیمه عمومی دسترسی مستقیم به حیاط وجود ندارد.		
		هر واحد مسکونی مستقل دارای دو بالکن در نمای عقب و جلو است.		
		فضای سبز در فضاهای باقیمانده بین ساختارها و توازهای بین ساختارهای مسکونی و پارک‌های واحد همسایگی قرار دارد.		

دسته ۸: مسکن منفصل

در دوره اقتصاد اجتماعی، محلات الزهراء، قرطبه، المالیه، ازجمله آخرین محلات مسکونی احداث‌شده پیش از جنگ به شمار می‌رود. برنامه‌ریزی این محلات در راستای برنامه‌ی توسعه‌ی شهری سال ۲۰۰۶ صورت گرفت و آن‌ها در زمره محلات مسکن تعاونی، مشابه المهندسین و المعلمین، طبقه‌بندی شدند.

ساختمان‌های این دسته (**شکل ۲۴–۲۵**) به‌صورت مستقل و با فضای باز در چهارجهت طراحی‌شده‌اند.

شکل ۲۴ – نقشه‌های دسته ۸. منبع: نگارندگان

شکل ۲۵ – دسته ۸: مسکن منفصل. منبع: نگارندگان

دسته ۸				
فضاهای میانی		شرح	شکل	تصاویر
فضاهای کنار	راهله	راهله مستطیل‌شکل است و از نمای جلوی ساختمان نورگیری مستقیم دارد.		
	ممر	حرکت پیاده از سواره جداشده و پارکینگ سر باز است.		
فضاهای اتصال	ورودی	ورودی به واحد مسکونی از طریق یک درب صورت می‌گیرد و به لابی واحد مسکونی وصل می‌شود.		
		ورودی ساختمان‌ها شامل دو فضا، یک فضای نیمباز و سپس فضای بسته است.		
	فضاهای باز وسیع باز	در این دسته عرض حیاط‌ها کوچک‌تر شده‌اند. حیاط جلو با درختان فلزی از پیاده‌رو جداشده. ارتباط حیاط جلو با پیاده‌رو از طریق فضای باز در بخش ورودی ساختمان تأمین‌شده است.		
		بالکن‌ها تقریباً تمام نمای ساختمان را احاطه می‌کنند به طوری که تقریباً همه آن‌ها به بالکن‌ها دسترسی دارند.		
		فضای سبز خصوصی در حیاط طبقه همکف قرار دارد. فضای سبز عمومی به‌صورت نواری در وسط پیاده‌رو و پارک کوچک بین واحدهای همسایگی است.		

سیر تحول گونه‌های فضاهای میانی

با مقایسه جداول سابق تشابهات و اختلافات بین این دسته‌ها بهتر درک می‌شود. به‌طور مثال تنها دسته مسکن ردیفی دارای یک ورودی است و بقیه دسته ها دارای دو ورودی به فضای مسکونی هستند. در دسته‌های ۱ و ۲ فضاهای ورودی مستقیم از معبر به واحد مسکونی راه دارد. اما در دسته‌های بعدی با

ساختن الگوهای آپارتمانی فضاهایی مانند ورودی ساختمان و فضای راه‌پله به وجود آمده‌اند. همچنین، در این دسته‌ها (۳ تا ۸) حیاط درونی تبدیل به حیاط بیرونی شده و بالکن‌ها در واحدهای مسکونی در ارتفاع ظاهرشده‌اند. از دوره اقتصاد سوسیالیستی به بعد پیاده‌رو از سواره رو جدا شده و فضاهای سبز و پارکینگ برای واحدهای همسایگی تعریف‌شده است؛ اما برای تحلیل و ارزیابی سیر تحول فضاهای میانی آن‌ها، شکل، موقعیت، محصوریت و مالکیت، دسترسی و نفوذپذیری بصری، انعطاف‌پذیری و آسایش اقلیمی ارزیابی شده اند.

در سیر تحول فضاهای حیاط‌ها (**شکل ۲۶**)، اولین گونه حیاط خانه‌های سنتی است که گذر از فضای بسته به فضای باز مرکزی و برقراری اتصال با طبیعت و فضای سبز را در یک فرم درونگرا ممکن می کرد. این حیاط‌ها، با اشغال سوریه توسط فرانسه جای خود را به بالکن دادند. حیاط خانه از فضایی خصوصی با دسترسی فیزیکی و نفوذپذیری بصری خصوصی به حیاط پشتی با دسترسی فیزیکی فضای خصوصی و نفوذپذیری بصری از کل واحد همسایگی به بالکن‌ها تبدیل شد. درنتیجه، انعطاف‌پذیری و سرزندگی حیاط‌ها کاهش یافته و به اندازه حیاط های سنتی آسایش و ارتباط با طبیعت ممکن نیست. به بیان دیگر این فضاها تبدیل به انباری شده است. در مراحل بعدی، حیاط جلویی و حیاط‌های کناری ایجاد شد که برای عموم مردم و رهگذران واحد همسایگی قابل‌مشاهده بودند. همچنین، حیاط‌های اطراف طبقه همکف علاوه بر دسترسی از فضاهای خصوصی واحد مسکونی، از طریق ورودی ساختمان یا از طریق دَربی که مستقیماً به پیاده‌رو باز می‌شد، قابل‌دسترسی بودند. این امر باعث شد در تعدادی از محله‌های مسکونی فضاهای حیاط جلوی ساختمان در همکف به واحد تجاری یا فضای نیمه‌عمومی جلوی آن تبدیل شود. در جدیدترین پروژه‌های مسکونی، مساحت حیاط‌های جلویی همکف تا حدودی کم شده و به‌جای نرده‌های فلزی در سایر انواع مسکن، با دیوارهای بلند محصورشده‌اند. به این ترتیب، نفوذپذیری بصری به حداقل رسیده و ساکنان امکان ارتباط با فضاهای سبز و سایر افراد را ازدست‌داده‌اند.

شکل ۲۶ – فضاهای حیاط‌ها. منبع: نگارندگان

فضاهای میانی	ویژگی‌های کالبدی			مالکیت	کیفیت‌های محیطی				دسته مسکن
	شکل	موقعیت	محصوریت		دسترسی فیزیکی	نفوذپذیری بصری	انعطاف‌پذیری و سرزندگی	امنیت، آسایش اقلیمی	
حیاط	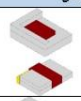	حیاط در وسط یا در اطراف خانه قرار دارد	احاطه‌شده توسط اتاق‌های خصوصی خانه.	خصوصی	همه اتاق‌ها به آن دسترسی دارند.	از تمام اتاق‌های طبقه همکف و اول و پشت‌بام قابل‌مشاهده است.	ایجاد فرصت انجام فعالیت‌های روزمره خانواده مانند بازی کودکان و آشپزی.	ایجاد حس امنیت و آرامش با توجه به درون‌گرایی و حضور سبزینگی در حیاط	۱–۲
	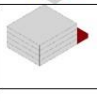	پشت ساختمان در طبقه همکف.	بین اتاق‌های خصوصی واحد طبقه همکف و حیاط پشتی ساختمان‌های مجاور.	خصوصی	از اتاق‌خواب یا آشپزخانه‌ی واحد طبقه همکف.	از تمامی نماهای پشتی آپارتمان‌های واحد همسایگی قابل‌مشاهده است.	ایجاد فضایی برای انجام فعالیت‌های جمعی که نیاز به محرمیت ندارند مانند فعالیت جمعی همسایگان و دوستان	عدم ایجاد آسایش اقلیمی مناسب به دلیل ارتفاع ساختمان‌های مشرف به حیاط پشتی	۳
	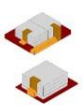	در سه یا چهار طرف طبقه همکف	حیاط جلویی بین پیاده‌رو و طبقه همکف، حیاط‌های جانبی و پشتی بین حیاط‌های ساختمان‌های مجاور و طبقه همکف.	خصوصی	حیاط جانبی و پشتی فقط از داخل واحد طبقه همکف دسترسی دارد و حیاط جلو از ورودی ساختمان.	حیاط‌ها از آپارتمان‌های اطراف و بالکن‌های آنها دید دارد. حیاط جلو از پیاده‌رو نیز مشاهده می‌شود.	حیاط‌های پشتی و جانبی به فضای سبز یا انباری تبدیل شده اند. فضای حیاط جلو و پشتی برای فعالیت‌های مختلفی مانند دورهمی دوستان یا همسایگان استفاده می شود.	عدم ایجاد امنیت کافی به‌دلیل دسترسی مستقیم به حیاط از پیاده‌رو. عدم ایجاد آسایش‌اقلیمی مناسب باتوجه به ابعاد کم حیاط.	۴–۵–۸
		جلوی اتاق‌های نشیمن یا خواب طبقه همکف	ازیک‌طرف با فضاهای خصوصی و از طرف دیگر با پیاده‌روها احاطه‌شده‌اند.	خصوصی	دسترسی به هر حیاط فقط از طریق یک یا دو اتاق.	فقط از طریق فضاهای خصوصی همکف.	عدم انعطاف‌پذیری برای استفاده‌های مختلف از حیاط‌ها با توجه به مساحت کم و ارتفاع جداره.	محصوریت دیوارها سبب ایجاد حس امنیت و عدم ایجاد آسایش اقلیمی مناسب.	۶–۷

بالکن‌ها (**شکل ۲۷**) در خانه‌های سنتی و خانه‌های حیاط‌دار شناشیل، نفوذپذیری بصری از فضاهای عمومی به فضاهای خصوصی را محدود می‌کرد و درعین حال امکان مشاهده این فضاها از داخل را فراهم می‌کرد. اما با ورود فرهنگ غربی و تبدیل مسکن به ساختمان‌های آپارتمانی بالکن‌ها ایجاد شدند. در ابتدا، بالکن نقش تزئینی داشت و سپس با افزایش عرض آن و امکان دسترسی به بالکن از تقریباً همه اتاق‌های واحد مسکونی، به فضایی نیمه‌باز برای فعالیت‌های اجتماعی و روزمره تبدیل شد. نفوذپذیری بصری از طریق بالکن به واحدهای مسکونی دیگر و گذرهای عمومی، آن را به مکانی برای تعامل اجتماعی تبدیل کرد. ابتدا بالکن‌ها بدون توجه به عملکرد اتاق‌های واحد مسکونی تقریباً همه مساحت نما را اشغال می‌کرد و به فضایی برای دسترسی به اتاق‌ها در فضای باز تبدیل‌شد. در مراحل بعد، مساحت و دسترسی فیزیکی آن بر اساس عملکرد اتاق‌ها محدود

شد به‌طوری‌که، یک بالکن برای فضاهای نشیمن و پذیرایی، یک بالکن برای اتاق‌های خواب و یک بالکن برای آشپزخانه ایجاد شد.

شکل ۲۷ - فضاهای بالکن‌ها. منبع: نگارندگان

فضاهای میانی	ویژگی‌های کالبدی		مالکیت	کیفیت‌های محیطی				دسته مسکن
	شکل	موقعیت	محصوریت	دسترسی فیزیکی	نفوذپذیری بصری	انعطاف‌پذیری و سرزندگی	امنیت، آسایش اقلیمی	
بالکن	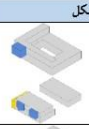	بالکن‌ها در طبقه اول و از نما بیرون زده و با چوب پوشیده شده‌اند.	از سه طرف با جدارهای چوبی احاطه‌شده و از یک طرف با اتاق خصوصی.	از اتاق‌های طبقه بالا که معمولاً اتاق‌خواب هستند دسترسی دارد.	بالکن دید به کوچه را ممکن می کند اما از دیده شدن فضاهای داخل جلوگیری می‌کند.	محل انجام فعالیت های روزمره خانوار هستند.	با توجه به دسترسی فیزیکی به بالکن از طریق فضای خصوصی امنیت را فراهم می‌کرد.	۱-۲
		در نمای جلو و پشت قرار دارند. و به‌طور کامل سطح نما را پوشانده و از تمام‌نماها بیرون زده‌اند.	بین فضای داخلی واحد مسکونی و جدارهای بالکن‌های دیگر واحدها احاطه شده اند.	بالکن‌های جلو از اتاق نشیمن، پذیرایی و آشپزخانه، و بالکن‌های پشتی از اتاق‌خواب‌ها دسترسی دارند.	نفوذپذیری بصری به خیابان، حیاط طبقه همکف و سایر بالکن‌ها دارند.	محل انجام فعالیت های روزمره مانند خشک‌کردن لباس‌ها، خوردن صبحانه یا قهوه و... ارتباط بصری بالکن ها به همدیگر آنها را برای فعالیت جمعی نیز مناسب می کند.	کاهش حس امنیت و آرامش صوتی با توجه به نزدیکی بالکن‌ها به همدیگر.	۳-۶
	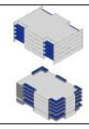	بالکن‌ها بیش از ۸۰٪ سطح نما را پوشش می‌دهند.	با اتاق های خصوصی احاطه شده اند.	بالکن‌های جلو از اتاق نشیمن، بالکن‌های جانبی از آشپزخانه، و بالکن‌های پشتی از اتاق‌خواب‌ها قابل‌دسترسی هستند.	نفوذپذیری بصری به خیابان، حیاط طبقه همکف و سایر بالکن‌ها امکان پذیر است.	فعالیت های نیمه عمومی و نیمه خصوصی در بالکن ها انجام می‌شود. با استفاده از چادرها یا لعاب کردن این فضاها نیز برای فعالیت خصوصی استفاده می‌شود.	به دلیل نزدیکی به ساختمان‌های مجاور، بالکن‌ها در نماهای جانبی و پشتی امنیت و آسایش کمتری دارند.	۴-۵ ۸-۷

فضای ورودی (**شکل ۲۸**) در خانه های سنتی محدود به ورودی به یک واحد مسکونی بوده و سپس ورودی به آپارتمان‌های مسکونی نیز شکل‌گرفت. در این حالت، دسترسی به واحد مسکونی از فضاهای عمومی معابر به فضای خصوصی خانه با حیاط مرکزی بوده که دید مستقیم فضای عمومی و خصوصی را امکان پذیر نمی‌کرد. همچنین، با ایجاد دو درب ورودی به واحد مسکونی، و

تفکیک فضای مهمان از فضای خانواده حس امنیت و محرمیت ایجاد می شده. در مرحله بعدی، ورودی واحد مسکونی از راهرو مستقیم به لابی یا به اتاق نشیمن که دسترسی به همه اتاق‌های واحد مسکونی دارد تبدیل شد. همچنین ایجاد آسایش اقلیمی در فضای ورودی از طریق ارتباط آن به حیاط یا با فضای راه‌پله در مسکن‌های بعدی حذف‌شد و کیفیت مکث کردن در این فضاها کمتر موردتوجه قرارگرفت. به علاوه، در ابتدا دسترسی به ساختمان مستقیم از معابر به راه‌پله تأمین می‌شده است. در مراحل بعدی، فضای باز یا نیم‌باز به جلوی ساختمان اضافه شد و فعالیت مختلفی مانند بازی کودکان را ممکن کرد. بدین ترتیب، این فضاها از یک فضای نیمه خصوصی به فضای نیمه عمومی تبدیل شد و منجر به تعامل اجتماعی بین همسایگان شده است

شکل ۲۸ - فضاهای ورودی. منبع: نگارندگان

فضاهای میانی	ویژگی‌های کالبدی			مالکیت	کیفیت‌های محیطی				دسته مسکن
	شکل	موقعیت	محصوریت		دسترسی فیزیکی	نفوذپذیری بصری	انعطاف‌پذیری و سرزندگی	امنیت، آسایش اقلیمی	
ورودی	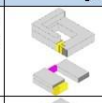	فضای ورودی از دو بخش تشکیل می‌شود.	قرار گرفتن بین دو فضای ورودی یکی از سمت فضای عمومی (کوچه) و دیگری به سمت حیاط	خصوصی	فضای اول ورودی به اتاق پذیرایی و مهمان و فضای دوم به فضای حیاط	داشتن دو فضای برای ورودی مانع از هرگونه نفوذپذیری بصری بین درون و بیرون می‌شود.	داشتن سلسله‌مراتب در ورودی باعث انجام فعالیت خانوادگی در فضای دوم می‌شود.	ایجاد حس امنیت با توجه به جدا کردن حرکت مهمان‌ها از ساکنان	۱-۲
		درب ورودی هر واحد مسکونی در راهرو در اطراف راه‌پله قرار دارد و دارای یک پنجره است.	در ورودی مستقیماً از اتاق نشیمن به راهرو باز می‌شود.	خصوصی	در ورودی به اتاق چند کاربری (نشیمن – غذاخوری) باز می‌شود که از طریق آن همه اتاق‌ها قابل‌دسترس است.	پنجره نفوذپذیری بصری را از اتاق چندکاربری به راهرو فراهم می‌کند.	وجود پنجره در در ورودی باعث ارتباط بین فضاهای نیمه عمومی و خصوصی و تبدیل فضای نشیمن به فضای تعامل با همسایگان	ایجاد حس امنیت با توجه به خصوصی ونیمه خصوصی، ایجاد آسایش اقلیمی به‌واسطه پنجره در در ورودی	۳
		هر واحد مسکونی دو در دارد، یکی مستقیماً به اتاق مهمان و دیگری به لابی تقسیم کننده باز می‌شود.	در ورودی هر واحد از پاگرد راه پله به فضای لابی خصوصی واحد باز می‌شود.	خصوصی	دو دری که به دو فضای متفاوت باز می‌شوند.	از هرگونه نفوذپذیری بصری بین داخل و خارج واحد مسکونی جلوگیری می‌کند.	جدا کردن حرکت مهمان و ساکنان امکان انجام فعالیت‌های مختلف را فراهم کرده است	ایجاد حس امنیت با جداسازی فضای خصوصی و نیمه خصوصی، عدم ایجاد آسایش اقلیمی به دلیل عدم وجود تهویه و نور طبیعی	۴
		ورودی از طریق یک در ورودی است.	ورودی توسط اتاق‌های خصوصی مهمان و آشپزخانه احاطه‌شده است. و فضای پاگرد راه پله	خصوصی	به یک لابی یا راهروی عریض خصوصی باز می‌شود.	از هرگونه نفوذپذیری بصری بین داخل و خارج جلوگیری می‌کند.	لابی خصوصی فقط فضایی برای دسترسی به دیگر اتاق ها است و معمولا فعالیت دیگری در آن انجام نمی شود.	ایجاد حس امنیت با جداسازی فضای خصوصی و نیمه خصوصی، ایجاد آسایش اقلیمی با وجود تهویه و نورطبیعی.	۵-۶-۷-۸
		ورودی ساختمان مسکونی فضای بسته‌ای در وسط نمای جلو است.	اطراف آن توسط آپارتمان‌های طبقه همکف احاطه‌شده است.	نیمه‌خصوصی	هم از پیاده‌رو و هم از راه‌پله قابل‌دسترسی است.	فقط به حیاط پشتی نفوذپذیری بصری دارد.	ورودی فقط برای دسترسی به راه‌پله و واحدهای مسکونی طبقه همکف استفاده می‌شود.	ایجاد حس امنیت با قفل کردن در، ایجاد آسایش اقلیمی به دلیل وجود تهویه و نور طبیعی.	۳-۷
		ورودی از طریق دو فضا است. یک فضای باز کشیده در حیاط جانبی و سپس یک فضای بسته.	بین ساختمان و دیوار حیاط پشتی ساختمان مجاور که به راه‌پله ختم می‌شود.	نیمه‌خصوصی	از پیاده‌رو و حیاط جلوی واحد همکف قابل‌دسترسی است.	از بالکن‌ها و پنجره‌های ساختمان و ساختمان‌های مجاور نفوذپذیری بصری دارد.	فضای باز کشیده امکان انجام فعالیت جمعی را فراهم می‌کند.	ایجاد حس امنیت با توجه به نفوذپذیری بصری فضای باز کشیده.	۴-۵
		ورودی وسط نمای جلو و از دو فضای نیمه‌باز و بسته تشکیل شده و با دری فلزی قفل می‌شود.	فضای نیمه‌باز توسط حیاط جلویی و پیاده‌رو احاطه‌شده و فضای بسته مستقیماً به راه‌پله باز می‌شود.	نیمه عمومی/ نیمه‌خصوصی	دسترسی به فضای نیمه‌باز از حیاط جلویی و پیاده‌رو امکان‌پذیر است.	از پیاده‌رو فقط فضای نیمه‌باز دیده می شود.	فضای نیمه‌باز به فضایی برای فعالیت‌هایی مانند انتظار و هم‌صحبتی با دوستان تبدیل می شود.	کاهش حس امنیت با توجه به عدم امکان دیدمستقیم از بالکن‌ها به فضای ورودی.	۴-۶-۸-۵

راه‌پله (**شکل ۲۹**) فضای گذری بوده که انتقال از طبقه ای به طبقه دیگر را فراهم می‌کرده و خصوصی بودن آن کیفیت‌های محیطی مانند آسایش، امنیت و همچنین سرزندگی و انعطاف‌پذیری را تأمین می‌کرد. ساکنان می‌توانستند فعالیت‌های مختلفی در آن انجام بدهند مانند نشستن روی پله ها و صحبت کردن، آویزن لباس ها. در ابتدای ساختن ساختمان‌های آپارتمانی به این مسئله توجه شد. با اضافه کردن راهرو برای ارتباط ورودی‌های واحدهای مسکونی به همدیگر در هر طبقه راه‌پله آسایش، امنیت و انعطاف‌پذیری آن حفظ شد، وفعالیت مانند جمع شدن همسایه و صحبت کردن با دیگران انجام شده است. در مراحل بعدی، مساحت راه‌پله کاهش یافت. همچنین، در برخی مواقع راه پله از دسترسی مستقیم به نور و تهویه طبیعی برخوردار نبود؛ امری که باعث شد کیفیت آن کاهش یابد.

شکل ۲۹ - فضاهای راه‌پله. منبع: نگارندگان

فضاهای میانی	ویژگی‌های کالبدی			مالکیت	کیفیت‌های محیطی				دسته مسکن
	شکل	موقعیت	محصوریت		دسترسی فیزیکی	نفوذپذیری بصری	انعطاف‌پذیری و سرزندگی	امنیت، آسایش اقلیمی	
راه‌پله	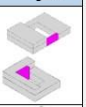	پله‌های رواز دریکی از ضلع‌های کوتاه حیاط قرار دارند.	بین حیاط در طبقه همکف و یک راهروی رواز در طبقه بالا قرار دارد.	خصوصی	از تمام اتاق‌های خانه قابل‌دسترسی است.	تمام اتاق‌های خانه و بام به آن نفوذپذیری بصری دارد.	راه‌پله مساحت کمی دارد و فقط برای دسترسی به طبقه اول استفاده می‌شود.	ایجاد حس امنیت با توجه به خصوصی بودن فضاهای اطراف، ایجاد آسایش اقلیمی با توجه به نور و تهویه طبیعی.	۱-۲
		راه‌پله وسط ساختمان و مرتبط با نمای پشت دارد. دارای راهرو است.	بین نمای ساختمان و واحدهای مسکونی	نیمه‌خصوصی	دسترسی به سه الی چهار واحد مسکونی در هر طبقه.	از طریق پنجره‌ها به ساختمان‌های روبرو و برعکس نفوذپذیری بصری دارند.	وجود راهرو امکان فعالیت جمعی را فراهم می‌کند.	ایجاد حس امنیت با توجه به خصوصی بودن فضاهای اطراف، ایجاد آسایش اقلیمی با توجه به نور و تهویه طبیعی.	۳
		راه‌پله به شکل مستطیل با کمترین مساحت ممکن است و در وسط پلان طبقه قرار دارد.	از همه طرف توسط توده ساختمانی احاطه‌شده است.	نیمه‌خصوصی	از ورودی ساختمان و آپارتمان‌ها قابل‌دسترس است.	از هرگونه نفوذپذیری بصری بین داخل و خارج جلوگیری می‌کند.	فقط برای گذر بین طبقات استفاده می‌شود.	کاهش حس امنیت و آسایش اقلیمی با توجه به نبود نور و تهویه طبیعی کافی.	۴-۵-۶-۷
		راه‌پله به شکل مستطیل با کمترین مساحت ممکن است و در نمای اصلی ساختمان قرار دارد.	از یک‌طرف به نما و طرف‌های دیگر توسط توده ساختمانی احاطه‌شده است.	نیمه‌خصوصی	از ورودی ساختمان و واحدهای مسکونی قابل‌دسترسی است.	از طریق پنجره‌ها به ساختمان‌های روبرو و برعکس نفوذپذیری بصری دارند.	فقط برای گذر بین طبقات استفاده می‌شود.	ایجاد حس امنیت با توجه به خصوصی بودن فضاهای اطراف، ایجاد آسایش اقلیمی با توجه به نور و تهویه طبیعی.	۸

بافت معابر (**شکل ۳۰**) در ابتدا کاملاً ارگانیک بوده است. هنگامی‌که تردد خودروها در خیابان‌ها اولویت یافت، واحدهای همسایگی به شکل مستطیلی درآمدند، ابعاد قطعات زمین ساختمان های آپارتمان به‌طور منظم و مساوی تقسیم نمی‌شد و فاصله بین ساختمان ها یکسان نبود. در مراحل بعدی، فاصله‌ی بین ساختمان‌ها یا ابعاد فضای باز بر اساس ارتفاع ساختمان و عرض خیابان تعیین شد. این امر موجب ایجاد ابعاد و اشکال یکسان برای فضاهای میانی گردید. در دوره‌ی بعدی، با شروع به ساخت مجتمع‌های مسکونی اجتماعی، فضای حرکت سواره از حرکت پیاده جدا شد و شکل معابر بر اساس پیکره‌بندی ساختمان مسکونی و دسته آن‌ها تغییر یافت. بدین ترتیب، معابر از فضای نیمه‌خصوصی به فضای عمومی تبدیل‌شدند و برای ارتقای کیفیت محیطی و سرزندگی و آسایش اقلیمی، حرکت سواره از حرکت پیاده‌رو جدا شد.

شکل ۳۰ – فضاهای معابر. منبع: نگارندگان

فضاهای میانی	ویژگی‌های کالبدی			مالکیت	کیفیت‌های محیطی				دسته مسکن
	شکل	موقعیت	محصوریت		دسترسی فیزیکی	نفوذپذیری بصری	انعطاف‌پذیری و سرزندگی	امنیت، آسایش اقلیمی	
معابر		کوچه‌ها باریک و دارای سلسله‌مراتب هستند و به بن‌بست ختم می شوند.	تمام فضاهای اطراف گذر با دیوار خانه‌های حیاط دار احاطه شده است.	عمومی	هر کوچه تقریباً به ۳ تا ۵ خانه دسترسی دارد.	از هرگونه نفوذپذیری بصری جلوگیری می‌کند.	کوچه‌ها فضاهای برای تعاملات اجتماعی بین همسایگان بوده است.	ایجاد حس امنیت و آسایش اقلیمی با سلسله‌مراتب دسترسی و ابعاد انسانی متناسب با اقلیم	۱
	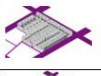	خیابان‌ها و پیاده‌رو دارای شبکه ای هندسی هستند. شکل قطعات زمین یکسان نیست.	خیابان‌ها، واحدهای همسایگی را احاطه کرده‌اند.	عمومی	هر پیاده‌رو در هر واحد همسایگی حداقل به سه ساختمان باز می‌شود.	نفوذپذیری به فضاهای خصوصی طبقه همکف دارد. معابر از همه بالکن‌ها قابل‌مشاهده هستند.	تعامل اجتماعی با ساکنان طبقه همکف از فضاهای پیاده‌رو امکان پذیر است.	کاهش حس امنیت و آسایش صوتی با توجه به ابعاد کم پیاده‌رو و حضور بیشتر خودرو.	۲ -۳
		خیابان‌ها و پیاده‌رو دارای شبکه ای هندسی هستند. قطعات زمین شکلی هندسی دارند.	خیابان‌ها، واحدهای همسایگی را احاطه کرده‌اند.	عمومی	هر پیاده‌رو در هر واحد همسایگی حداقل به سه ساختمان باز می‌شود.	نفوذپذیری به فضاهای خصوصی طبقه همکف دارد. معابر از همه بالکن‌ها قابل‌مشاهده هستند.	باوجود حیاط جلو، ارتباط پیاده‌رو با طبقه همکف کمتر شده است.	کاهش حس امنیت و آسایش صوتی با توجه به ابعاد کم پیاده‌رو و حضور بیشتر خودرو.	۴ - ۵
	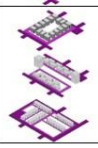	خیابان‌ها از پیاده‌رو جدا و به پارکینگ هایی در اطراف واحد همسایگی منتهی شده اند.	پیاده‌روها واحد همسایگی را احاطه کرده‌اند.	عمومی	پیاده‌روها دارای فضای سبز در دو طرف به‌مثابه منطقه حائل بین خود و طبقه همکف هستند.	نفوذپذیری بصری کمی از معابر به فضاهای خصوصی طبقه همکف وجود دارد. معابر از همه بالکن‌ها قابل‌مشاهده هستند.	در فضای سبز حائل بین معابر و طبقه همکف، امکان انجام فعالیت‌های مختلفی وجود دارد.	ایجاد حس امنیت و آسایش اقلیمی با جداسازی حرکت سواره و پیاده.	۵ ۷ -۶- ۸

فضاهای سبز (**شکل ۳۱**) از فضاهای کاملاً خصوصی به فضاهای کاملاً عمومی تبدیل‌شدند. ابتدا فضای سبز در حیاط متناسب با نیازها و فعالیت های روزمره کاربران مانند استراحت کنار درخت‌ها یا کاشتن درختان پرتقال بوده؛ اما با تقلیل آن به نوارهای سبز کنار پیاده‌رو و حیاط پشتی که از همه طبقات رویت‌پذیر است، انعطاف، سرزندگی و آسایش اقلیمی محیط مسکونی کاهش یافته است. درنتیجه، فضاهای سبز دیگر برای فعالیت خصوصی مناسب نبوده و با وجود مالکیت خصوصی آزادانه مالکان نمی توانستند فعالیت را در آنها انجام بدهند، بنابراین به فضاهای نیمه‌خصوصی تبدیل شده اند. در مراحل بعدی، فضاهای سبز عمومی مانند پارک‌های واحد همسایگی به وجود آمد. اما عمومی بودن آن‌ها و فقدان انعطاف‌پذیری و سرزندگی برای انجام فعالیت‌های مختلف، ارتباط ساکنان را با فضای سبز کاهش داده است. هرچند، این فضاها به ایجاد آسایش اقلیمی در واحد همسایگی کمک کرده اند.

شکل ۳۱ – فضاهای سبز. منبع: نگارندگان

فضاهای میانی	ویژگی‌های کالبدی			مالکیت	کیفیت‌های محیطی				دسته مسکن
	شکل	موقعیت	محصوریت		دسترسی فیزیکی	نفوذپذیری بصری	انعطاف‌پذیری و سرزندگی	امنیت، آسایش اقلیمی	
فضای سبز		در حیاط مرکزی خانه	بین فضای باز حیاط و جداره‌های اتاق‌های خصوصی واحدهای مسکونی قرار دارد.	خصوصی	نفوذپذیری بصری فقط از فضاهای خصوصی اطراف حیاط ممکن است.	دید به حیاط از همه اتاق‌های واحد مسکونی در طبقه همکف، طبقه اول و بام میسر است.	فضای سبز مرکز اصلی دورهمی خانواده‌های سنتی بوده است. در حیاط از درختان مثمر استفاده می‌شد.	ایجاد حس امنیت و آرامش با توجه به درون‌گرایی و وجود سبزینگی	۱-۲
		فضاهای سبز در حیاط پشتی به شکل نواری هستند. در پیاده‌روها حضور درختان محسوس است.	کنار جداره‌ها درحد فاصل بین حیاط‌های پشتی ساختمان‌ها قرار دارد.	خصوصی	نفوذپذیری بصری از اتاق‌های خصوصی واحدهای مسکونی طبقه همکف ممکن است.	دید به حیاط از پنجره‌ها و بالکن‌های طبقه بالای واحد همسایگی میسر است.	اشراف مستقیم به فضای سبز مانع انجام دادن فعالیت‌های خصوصی و در نتیجه تنوع فعالیت ها می شود.	ایجاد حس امنیت با توجه به تأمین مرز بین حیاط‌های ساختمان‌های مجاور	۳
		در حیاط‌های طبقه همکف	ازیک‌طرف با پیاده‌رو و از جهات دیگر با دیوار حیاط ساختمان‌های مجاور احاطه می‌شود.	خصوصی	دسترسی از اتاق‌های خصوصی واحدها در طبقه همکف، فضای باز ورودی، و پیاده‌رو	دید از پنجره‌ها و بالکن‌های طبقه بالای واحد همسایگی.	اشراف مستقیم به فضای سبز مانع انجام فعالیت‌های خصوصی و در نتیجه تنوع فعالیت ها می شود.	کاهش حس امنیت با وجود تعداد زیاد ورودی، ولی کمک به ایجاد مرز و تأمین محرمیت	۴ – ۵– ۶– ۷-۸
	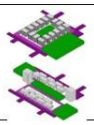	در پارک مستطیل کوچک بین ساختمان ها	اطراف آن پیاده‌رو است.	نیم عمومی	دسترسی از پیاده‌رو	دید از پنجره‌ها و بالکن‌های طبقه بالای واحد همسایگی.	با وجود درختانی مانند زیتون، فضای سبز برای فعالیت عمومی سازمان‌دهی نشده است.	اشراف از ساختمان‌های مسکونی باعث ایجاد حس امنیت می‌شود.	۴ – ۵– ۶– ۷-۸

بااین‌حال محرمیت و سرزندگی فضاها

نتیجه‌گیری

این تحقیق به بررسی سیرتحول فضاهای میانی در شهر حلب با تمرکز بر ویژگی‌های کالبدی و کیفیت محیطی آن و الگوی مالکیت در پنج دوره تاریخ متمایز پرداخته است. با تجزیه‌وتحلیل هشت دسته مسکن و گونه‌های فضاهای میانی در آن، روندها و همبستگی‌های قابل‌توجهی شناسایی‌شده که تکامل این فضاها را روشن می‌کند.

پس از دوران استعمار فرانسه، همانند دیگر شهرهای سوریه، در حلب نیز تغییرات بسیاری در بافت مسکونی رخداده است. فضاهای میانی هم به‌عنوان جزئی از این بافت، دگرگونی درخور توجهی پیداکرده که ماهیت رابطه مردم و خانه‌هایشان را تغییر داده است. فضاهای میانی، به‌ویژه در واحدهای همسایگی، علاوه بر فضای عبور، فضاهای تعاملی هستند که ارتباط اعضای خانواده و همسایگان را با یکدیگر برقرار می‌کنند. این مقاله به بررسی فضاهای میانیِ واحدهای همسایگی در سیر تحول تاریخی مسکن رسمی حلب در نقش فضاهای گذر و فضاهای اتصال پرداخته است.

تحلیل‌های صورت گرفته با بررسی ویژگی‌های کالبدی و کیفیت‌های محیطی و مالکیت فضاهای میانی، نشان‌دهنده کاهش انعطاف‌پذیری، سرزندگی و امنیت فضاهای گذر و افزایش نفوذپذیری بصری و دسترسی فیزیکی فضاهای اتصال در سیر تاریخی مسکن است. مساحت، محصوریت و ابعاد فضاهای میانی با گذشت زمان کاهش‌یافته‌اند. این کاهش به‌ویژه در فضاهای گذر مانند راه‌پله و وردی‌ها قابل‌مشاهده است، درحالی‌که فضاهای واحد مسکونی و فضاهای سبز اندازه‌ها و ابعاد بیشتری پیداکرده اند.

نفوذپذیری بصری در دوره‌های اخیر به دلیل طراحی مدرن که به نفع فضاهای باز و پنجره‌های بزرگ بوده، افزایش یافته است. کاهش‌یافته است. همچنین، با حذف یا کاهش ابعاد فضاهای نیمه عمومی و نیمه خصوصی دسترسی فیزیکی کاهش‌یافته است.

نور طبیعی و تهویه به‌طور قابل‌توجهی در سیرتحول فضاها متفاوت است. در مسکن سنتی به واسطه وجود حیاط های مرکزی و شناشیل، فضاها اغلب تهویه و روشنایی طبیعی بهتری داشتند. در مقابل فضاهای مسکن جدید به سیستم‌های فنی متکی هستند که می‌تواند بر کیفیت محیطی آن‌ها تأثیر بگذارد.

در بررسی سیرتحول بالکن‌ها در مسکن رسمی حلب می توان دید که ساختمان های آپارتمانی ابتدا در دوران استعمار فرانسه شبیه طرح‌های غربی دارای بالکن‌های کوچک‌تر و تزئینی بوده‌اند. اما در طرح‌های مسکن جدیدتر فضاهای بالکن کم‌کم به فضاهای بزرگ‌تر و مشترک باکیفیت‌های محیطی مناسب برای فعالیت‌های اجتماعی خانواده‌ها و همسایگان تبدیل‌شده‌اند. این روند تغییرات از حیاط درون به بالکن می‌تواند به تغییرات نیازهای اجتماعی– فرهنگی جامعه حلب از فضاهای نیم‌باز و باز مسکن را نشان می‌دهد. درحالی‌که حیاط مرکزی از مسکن‌های آپارتمانی حذف شده، سعی براین بوده که بالکن ها با مساحت بیشتر نقش جایگزین را ایفا کنند.

در خانه‌های سنتی و حیاط دار با توجه به موقعیت و محصوریت فضاهای میانی در واحد همسایگی می‌توان فهمید که با گذر زمان تعداد این فضاها افزایش یافته و ارتباط آن‌ها با بقیه فضاها تغییر کرده است.

نتایج نشان می‌دهد تعداد فضاهای ورودی از خانه سنتی تا خانه‌های دوره اخیر کاهش نیافته که اهمیت محرمیت در فضاهای داخلی واحد مسکونی را آشکار می‌سازد. این امر باوجود مالکیت خصوصی و موقعیت درون واحد مسکونی ولی از طریق شکل شکسته

و غیرمستقیم ورودی‌های سنتی تا ایجاد فضای لابی در واحد مسکونی در گونه‌های جدیدتر آشکار می‌شود. به‌این‌ترتیب، تمایز میان درون و بیرون فضای خصوصی حفظ‌شده است.

ورودی ساختمان‌های آپارتمانی در دسته های ۳-۴-۵ نیز بزرگ‌تر و با دسترسی فیزیکی بیشتر بوده‌اند و مالکیت اشتراکی داشته‌اند. و به گونه طراحی‌شده‌اند که تعامل اجتماعی بین خانواده‌های ساکن و مردم غیر ساکن در ساختمان را تسهیل کنند. اما در دو دوره اخیر فضاهای ورودی ساختمان‌ها کوچک‌تر و فقط متعلق به ساکنان ساختمان شده‌اند که نشان‌دهنده حرکت به سمت حذف فضاهای نیمه عمومی، خصوصی‌تر شدن فضاها و کاهش تعاملات اجتماعی است.

فضاهای راه‌پله از فضاهای با محصوریت خصوصی با ابعاد کم و مالکیت خصوصی و نفوذپذیری بصری خصوصی به فضای با مالکیت نیمه‌خصوصی فاقد نورگیری و تهویه طبیعی و رطوبت بالا تبدیل‌شده که امنیت و سرزندگی کمتری را فراهم می‌کند.

با افزایش تعداد حیاط‌های واحد مسکونی، کاهش مساحت آن، و ارتباط آن از طریق نفوذپذیری بصری به فضاهای عمومی و نیمه‌خصوصی واحدهای مسکونی دیگر، علاوه بر تغییر کاربرد فضا، حس امنیت آن را کاهش داده است.

در ابتدا ابعاد و شکل معابر بافت سنتی، امینت و آسایش اقلیمی را ایجاد کرده است. سپس ورود خیابان‌های عریض باعث شد سرزندگی و آسایش اقلیمی آن کاهش بیابد. اما در مراحل اخیر با جدا کردن حرکت پیاده و سواره و اضافه فضاهای سبز در معابر منجر به کیفیت‌های محیطی بالاتر شده است. . به‌طوری‌که آسایش اقلیمی تأمین شود و با نفوذپذیری بصری از همه بالکن‌ها، امنیت آن افزایش‌یافته است.

به‌این‌ترتیب، می‌توان گفت در سیرتحول مسکن و فضاهای میانی حلب، تغییراتی ناگهانی در دوران اشغال فرانسه اتفاق افتاده است. ولی در دوره‌های بعد از آن تغییراتی تدریجی در شکل و موقعیت و کیفیت محیطی فضاهای میانی قابل‌تشخیص است. ازجمله می‌توان به تبدیل فضاهای گذر از کاملاً خصوصی به نیمه عمومی و از نیمه‌خصوصی به عمومی و افزایش تعداد آن‌ها اشاره کرد. همچنین، فضاهای اتصال علی‌رغم مالکیت خصوصی، از طریق نفوذپذیری بصری به فضاهای نیمه‌خصوصی و نیمه عمومی تبدیل‌شده‌اند. کاهش ابعاد فضاهای حیاط، ورودی، راه‌پله آن‌ها را تبدیل به فضاهایی با انعطاف‌پذیری، سرزندگی و امنیت کم کرده است. تمام این نتایج حاکی از افت کیفیت فضاهای میانی واحد مسکونی و ساختمان‌های آپارتمانی و توجه بیشتر به کیفیت فضاهای میانی مانند فضای سبز و پیاده‌رو و حرکت سواره است.

این یافته‌ها نشان می‌دهد که سیرتحول فضاهای میانی در حلب با تغییرات گسترده‌تر اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی مرتبط است. حرکت به سمت شخصی‌سازی فضاهای سکونت و عمومی‌سازی فضاهای محله و واحد همسایگی منجر به ایجاد فضاهای کوچک‌تر در مقیاس ساختمان مسکونی است که بر کیفیت اجتماعی و محیطی واحدهای همسایگی نیز تأثیر می‌گذارد. تغییرات در ویژگی های کالبدی و کیفیت محیطی منعکس‌کننده رویکرد پیشرفت سازی محله‌های مسکونی اما همچنین مبادلات بین فضاهای سنتی قبل از استعمار و مدرن پسااستعمار را برجسته می‌کند.

گونه شناسی ارائه‌شده، گامی نخست برای شناسایی و طبقه‌بندی فضاهای میانی پیش از جنگ شهر حلب است. نتایج این پژوهش می‌تواند در تدوین ملاحظات کالبدی- محیطی فضاهای میانی مسکن حلب راهگشا باشد. همچنین، می‌تواند تسهیل‌کننده پژوهش‌های آینده در زمینه بررسی وجوه عملکردی- رفتاری و ادراکی-معنایی فضاهای میانی شود. و متناسب با فرهنگ و شیوه زندگی ساکنان حلب در دوران پساجنگ، دریچه ای برای ارتقای طراحی این فضاها بگشاید.

توجه به فضاهای میانی برای ارتقای تعاملات اجتماعی و کیفیت های محیطی واحدهای همسایگی در توسعه متوازن شهری حائز اهمیت است. سیاست‌هایی در راستای ایجاد فضاهای نیمه‌عمومی، مانند حیاط‌های جمعی و فضاهای سبز می‌تواند انسجام اجتماعی و زیست پذیری را در بافت های مسکونی افزایش دهد. معماران نیز می‌توانند با ایجاد فضاهای میانی منعطف و انطباق پذیر با سبک زندگی ساکنان به ارتقای محیط مسکونی کمک کنند.

در این راستا، پژوهش های مشابه متمرکز بر مطالعات تطبیقی با سایر شهرهای تاریخی می‌تواند بینش بهتری در مورد عوامل مؤثر بر توسعه فضاهای میانی ارائه دهد. همچنین، تحقیقات بیشتر می‌تواند تأثیر سیاست‌ها و گونه های مختلف معماری شهری را بر کیفیت و عملکرد این فضاها بررسی کند. علاوه بر این، مطالعات بیشتر در زمینه سیر تحول مسکن می‌تواند در بلند مدت به شناسایی آسیب‌ها و قوت‌های شیوه های مختلف طراحی کمک کند.

منابع

منابع فارسی

پاکزاد جهانشاه، (۱۳۹۸)، *سیر اندیشه ها در شهر سازی (۳) از فضا تا مکان*، انتشارات آرمانشهر، چاپ پنجم

ساسانی، م؛ عینی فر، ع؛ و ذبیحی، ح (۲۰۱۶). تحلیل رابطه بین کیفیت فضای میانی و کیفیت های انسانی-محیطی مورد پژوهی مجتمع های مسکونی شهر شیراز. *نشریه هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی*, ۲۱(۲), ۶۹-۸۰.

عینی‌فر، ع. علی‌نیا، ا. (۱۳۹۳) . تبیین مفهوم بیرون و درون در فضاهای مابین مسکن آبارتمانی. *نشریه هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی*. دوره ۱۹ : ۶۶ – ۵۵

فلاحت، محمد صادق؛ شهیدی، صمد (۱۳۹۴) نقش مفهوم توده – فضا در تبیین مکان معماری، *باغ نظر*، شماره ۲۵، مهر و آبان ۱۳۹۴ /۳۸-۲۷/

قاسمی اصفهانی، مروارید. (۱۳۹۰). *اهل کجا هستیم: هویت بخشی به بافت‌های مسکونی*، چاپ دوم، تهران: نشر روزنه.

لینچ، کوین. (۱۳۸۱). سیمای شهر (منوچهر مزینی، مترجم). تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

معینی، مهدیه؛ اسلامی، سید غلامرضا. (۱۳۹۱). رویکرد تحلیلی به کیفیت محیط مسکونی معاصر؛ نشریه هویت شهر، ۶(۱۰)، سال ششم، ۴۷-۵۸

نوری، الهام، (۱۴۰۰)، فضاهای مفصلی، راهکاری در پایداری معماری، *دوفصلنامه اندیشه معماری*، نشریه علمی، سال پنجم، شماره نهم، بهار و تابستان ۱۴۰۰، ص ۱۲۱-۱۳۴

هرناندز، فیلیپ، (۱۴۰۲)، *هومی بابا برای معماران*، ترجمه شادی عزیزی – شارین شیرمحمدیان، انتشارات کتابکده کسری، تهران

منابع عربی

المقرم، أسماء، عنبکی، جنان،)۲۰۱۳(، فضاء المابین فی العمارۀ)دراسۀ فی طبیعۀ فضاء المابین الفعال(، *مجلۀ الجامعۀ التکنولوجیۀ*فی العراق، بغداد، العدد۳۲، ص ۱۹ - ۴۳

توما، ناریمان،)۱۹۹۳(التراث الهندسی والعمرانی لحی العزیزیه بحلب، رساله ماجستیر فی تاریخ العلوم التطبیقیه، معهد التراث العلمی العربی بحلب، حلب

جاسر، لمیاء،)۱۹۹۲(، تطور عماره البیوت الحلبیه الکبری فی الفتره العثمانیه، *مجله دراسات فی آثار الوطن العربی*، العدد ۱۲

جان کلود، دافید، حریتانی، محمود، ۲۰۱۱، *حلب مدینه التاریخ* ، شعاع للنشر والعلوم، حلب

داخل، لؤی)۲۰۱۷(*حلب حضارات کالذهب وتکرار للدمار و العمار* ، مؤسسه الصالحانی ، دمشق

دوری، امانی،)۲۰۱۶(، أهمیه التکوین الحجمی للدراسات المعماریه فی السکن الاجتماعی -حاله دراسیه مدینه حلب، رساله ماجستیر فی الهندسه المعماریه، کلیه الهندسه المعماریه، جامعه حلب، حلب

عاشور، حسام)۲۰۱۶(الدور البیئی للنظام العمرانی فی التجمعات السکنیۀ)السکن المنفصل(حلب حاله دراسیه رساله ماجستیر فی جامعه حلب، حلب

قندقجی، لیلی)۲۰۱۳(التحولات التصیمیه للعماره السکنیه فی المدن السوریه منذ عهد الاستقلال وحتی وقتنا الحالی)مدینه حلب: حاله دراسیه(، بحث اعد لنیل درجه الدکتوراه فی التصمیم المعماری، جامعه حلب، حلب

ناصح، عدنان،)۲۰۱۸(أثر المرونۀ فی عملیۀ تصمیم وتشیید المبانی السکنیۀ المستدامۀ. رسالۀ ماجستیر، کلیۀ الهندسۀ المعماریۀ جامعه دمشق، دمشق

منابع انگلیسی

Alexander, C. (1977). *A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction*. Oxford University Press.

Altman, I. (1975). *The Environment and Social Behavior: Privacy, Personal Space, Territory, and crowding*.

Appleyard, D., & Jacobs, A. (1987). Toward an urban design manifesto. *Journal of the American Planning Association*, 53(1), 112-120.

Al-Muqaram, A. M., & Al-Anbaki, J. H. (2014). In-Between Space Iin Architecture A Study in the Nature of Active In-Between Space. Eng. Technol. University of Technology. Iraq. Baghdad, Iraq. J, 32, 19-43. (in Arabic)

Ashour, H. (2016), Environmental and Humanitarian consideration in Detached Housing Architecture: Case study - Aleppo City, MSc thesis, Faculty of Architectural Engineering, Aleppo. (In Arabic)

Boettger, T. (2014). *Threshold spaces: Transitions in architecture - analysis and design tools*. Basel: Birkhäuser.

Burns, R. (2016). *Aleppo: a history*. Taylor & Francis.

Carmona, M. (2010) Contemporary public space: part one, critique, *Journal of Urban Design*, 4809(September), pp. 123–148. doi:10.1080/13574800903435651.

Carmona, M. (2019). Principles for public space design, planning to do better. *Urban Design International*, *24*, 47-59.

David. J, Haritani. M, 2011, Aleppo, the city of history, Sha'a for Publishing and Sciences, Aleppo(In Arabic)

Dakhel, Louay (2017) Aleppo, civilizations like gold and repetition of destruction and construction, Al-Salehani Foundation, Damascus(In Arabic)

Doury, Amany, The importance of spatial composition of architectural studies in social housing: Case study: Aleppo. MSc. Thesis. Architectural Engineering Faculty, University of Aleppo, Aleppo. (In Arabic)

Einifar, A., & Aliniay Motlagh, A. (2014). Explaining the Concept of Outside-Inside in In-Between Spaces of Apartment Housing "The Case Study of Balcony in Three Types of Tehran Residential Complexes. *Journal of Fine Arts: Architecture & Urban Planning*, *19*(2), 55-66. doi: 10.22059/jfaup.2014.55391(In Persian)

Erdogan, s. & Birol, G., (2020), Experience of Publicness in Housing Design from 20th Century to Today: Three Examples From Turkey, Vii. International Virtual Architectural Design Conference, Archdesign '20 CONFERENCE PROCEEDINGSÖzgür, Öztürk DAKAM YAYINLARI, Istanbul.

Falahat, M. S., & Shahidi, S. (2015). The Role of Mass - Space Concept in Explaining the Architectural Place. *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar, 12*(35), 27-38. (In Persian)

Farhady, M., & Nam, J. (2009). Comparison of In-between Concepts by Aldo Van Eyck and Kisho Kurokawa-Through Theories of' Twin Phenomena' and' Symbiosis'. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 8(1), 17-23.

Ghasemi Isfahani, M. (1390). Where are we from: giving identity to residential contexts, 2nd edition, Tehran: Rozeneh Publishing.(In Persian)

Gehl, J (2011), *Life between Buildings: using public space*. Island press

Hajer, M & Reijndorp, A (2001), *In Search of New Public Domain*, NAi Publishers, Rotterdam.

Hernandez, F. (2023), Homi .K BHA BHA, translation: Shadi Azizi – Sharin ShirMohammadian, Kasra publishing, Tehran (In Persian)

Ismail, R. H. (2015). Adaptation of housing design to culture change in Syria: concepts and practices in the city of Lattakia (Doctoral dissertation, Heriot-Watt University). Edinburgh. U.K .

Jacobs, J. (1992). *The death and life of great American cities*. 1961. New York: Vintage, 321, 9783839413272-099.

Jasser. L, (1992), The development of the architecture of the great houses of Aleppo in the Ottoman period, Studies in the Antiquities of the Arab World Journal, Issue 12 (In Arabic)

Kandakji, L. (2013) Design Transformations of Residential Architecture in the Syrian Cities since Independence till Now - Case study Aleppo. PhD. Thesis. Aleppo University. Aleppo. (In Arabic)

Kassouha, S. (2020). Transferring experiences of post-war West Germany in social housing to reconstruction strategies after the war in Syria. Faculty of Architecture and Urban Planning of the

University of Stuttgart. Germany
Laurìa, A., & Vessella, L. (2021). *Small Forgotten Places in the Hearth of Cities: On the residuality of public spaces in historical contexts: Florence as a case study* (p. 156). Firenze University Press.
Lee, D., & Scholten, N. (2022). Do welfare states need privately owned public spaces? The relevance of and need for such spaces in German cities. *Journal of Urban Design*.
https://doi.org/10.1080/13574809.2022.2036110
Lynch, K, (2001), The Image of the city, Translation Manochehar Mazini, Tehran: Tehran University Press. (In Persian)
Kimmel, L. (2021). *Architecture of threshold spaces: a critique of the ideologies of hyperconnectivity and segregation in the socio-political context*. Routledge.
Luz, A. (2006). Places in-between: the transit (ional) locations of nomadic narratives. *Place And Location Studies In Environmental Aesthetics And Semiotics Date*, *5*, 143-165.
Moeini, M., & Islami, S. (2012). an Analytic Approach Towards the Quality of Contemporary Residential Environment. *Hoviateshahr*, 6(10), 47-58. (In Persian)
Moudon, A. V. (1994) Getting to know the built landscape: typomorphology, in: A. F. Karen & L. H. Schneekloth (Eds) Ordering Space: Types in Architecture and Design (New York, NY: Van Nostrand Reinhold).
Nasseh, Adnan, (2018), The Effect of Flexibility on the process of Designing and Constructing Sustainable residential Buildings. MSc. Thesis, Architectural Engineering Faculty, University of Damascus, Damascus. (In Arabic).
Nooraddin, H. (2002). In-between space: Towards establishing new methods in Street Design. Global Built Environment Review, 2(1), 65-77.
Nouri, E. (2021). Interconnection spaces, a solution to architectural sustainability. *Journal of Architectural Thought, 5*(9), 120-134. doi: 10.30479/at.2020.12115.1388 (In Persian)
Özgen, E. Y. (2002). *An analiytical approach to semi-private and semi-public spaces within the context of urban housing pattern*. Izmir Institute of Technology (Turkey).
Pakzad.J, (2019), An intellectual history of urbanism (3) from space to time, Arman Shahr, Tehran, 5th edition. (In Persian)
Pallasmaa, J. (2012). The Eyes of the Skin: Architecture and the Senses. Wiley, Third Edition
Relph, Edward; (1976) *Prospects of Places*, in: Larice, Michael; Elizabeth Macdonalds, The Urban Designer Reader, 2006, Routledge
Toma, N (1993) The architectural and urban heritage of Al-Aziziyah neighborhood in Aleppo, Master's thesis in the history of applied sciences, Institute of Arab Scientific Heritage in Aleppo, Aleppo University, Aleppo (In Arabic)
Trancik, R. (1991). Finding lost space: theories of urban design. John Wiley & Sons.
Saad, A., & Stellmach, T. (2016). Aleppo 2025 city development strategy: a critical reflection. In *Urban Design in the Arab World* (pp. 115-130). Routledge.
Sasani, M. (2016). An Analysis of Relation Between Quality of In-between Space and Human-Environment concepts in Residential Complexes Case studies: selected residential complexes in shiraz. *Journal of Fine Arts: Architecture & Urban Planning*, *21*(2), 69-80. doi: 10.22059/jfaup.2016.60162 (In Persian)
Sensual Design Studio (Marchetti, P., Ferrier, J., Simay, P., Mompean, E., Alvarez, E., Gastesoleil, F., Goutelle, F., Rachet, C. and Van Steenkiste, M.) (2018), A History of Thresholds - Life, Death and Rebirth, Jovis, Berlin.